

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
ДНІПРОПЕТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВНУТРІШНІХ СПРАВ

Кафедра філософії та політології

50-річчю ДДУВС присвячується

М.М. Підлісний

СОЦІОЛОГІЯ

Навчально-методичний посібник

для курсантів денної форми навчання

Дніпропетровськ - 2016

Підлісний М.М.

Соціологія: навчально-методичний посібник для курсантів денної форми навчання. – Дніпропетровськ: Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2016. – 72 с.

Методичні рекомендації повинні допомогти курсантам денної форми навчання сформувати необхідні знання з соціології та володіти вмінням застосовувати їх безпосередньо у практичній діяльності.

Дане видання містить методичні рекомендації до самостійної роботи, методичні рекомендації до семінарських занять, до виконання індивідуальних завдань, підсумковий контроль, список рекомендованої літератури.

Автор: М.М. Підлісний – доцент кафедри філософії та політології Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, к.філос.н., доцент

Рецензенти: І.А. Побочий – завідувач кафедри філософії та політології Національної металургійної академії України, д.політ.н., професор

В.І. Палагута – завідувач кафедри інженерної педагогіки Національної металургійної академії України, д.філос.н., професор

Відповідальний за випуск: В.В. Кузьменко – завідувач кафедри філософії та політології Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, д.філос.н., професор

Розглянуто та схвалено на засіданні кафедри філософії та політології Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, протокол № 8 від 23.12.2015 р.

Рекомендовано навчально-методичною радою Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ, протокол № 7 від 21.03.2016 р.

ЗМІСТ

ВСТУП	4
1. Програма навчальної дисципліни	5
2. Методичні рекомендації до самостійної роботи	12
3. Методичні рекомендації до семінарських занять	28
4. Методичні рекомендації до виконання індивідуальних завдань	51
5. Підсумковий контроль	59
6. Список рекомендованої літератури	62

ВСТУП

Соціологія як наука про суспільство, його соціальні групи, поведінка людей є однією із складових частин гуманітарної освіти.

Як наука про соціальні спільноти, соціологія досліджує масові соціальні процеси і поведінку, етапи і форми соціальної взаємодії соціальних взаємозв'язків людей, що утворюють соціальні спільноти. Вона вивчає як індивідуально неповторні особистості, так і соціальні типи. Соціологія розглядає особистість не крізь призму індивідуально неповторних властивостей та людей (це предмет психології), а з позиції соціально-типових рис як суб'єкта розвитку суспільства.

Завданням методичних рекомендацій є сприяти більш ефективній підготовці курсантів до семінарських занять, скоригувати самостійну роботу над опрацюванням теоретичного матеріалу, допомогти систематизувати засвоєні знання.

Предметом вивчення дисципліни є основні структурні елементи функціонування і розвитку суспільства.

Основними видами аудиторних занять є лекції, семінарські та практичні заняття.

Мета семінарських занять – допомогти опанувати курс дисципліни й засвоїти її предмет.

Навчальними планами передбачається самостійна робота курсантів. Головним при самостійному опрацюванні курсу «Соціологія» повинно бути вивчення рекомендованої літератури. Самостійна робота може виконуватися в бібліотеці, навчальному кабінеті, а також у домашніх умовах.

У даних методичних рекомендаціях представлені індивідуальні завдання. До індивідуальних завдань відносять проект навчального соціологічного дослідження та написання творчих есе.

Індивідуальні заняття з даного курсу спрямовують на поглиблення вивчення курсантами навчальної дисципліни, проводяться з одним або декількома курсантами. Індивідуальні завдання передбачають створення умов для найповнішої реалізації творчих можливостей курсантів.

В організації навчального процесу з дисципліни «Соціологія» застосовується поточний та підсумковий контроль. Поточний контроль здійснюється за результатами роботи курсантів на семінарських заняттях, при виконанні самостійної роботи та індивідуальних науково-дослідних завдань. Формами підсумкового контролю є залік та екзамен.

1. ПРОГРАМА НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «СОЦІОЛОГІЯ»

Мета: формування знань про соціальну систему суспільства, розуміння сутності соціального життя та соціальної структури суспільства.

Компетенції, які необхідно сформувати в результаті вивчення навчальної дисципліни:

Інструментальні компетенції:

- здатність отримувати, аналізувати та систематизувати інформацію з питань програмного матеріалу навчальної дисципліни з різних джерел (підручники, навчальні посібники, періодична література, Internet);
- здатність ефективно організувати свій робочий час та вибудувати стратегію навчання;
- здатність самостійно приймати рішення та вирішувати проблеми, пов'язані з процесом навчальної діяльності.

Міжособистісні компетенції:

- здатність здійснювати ефективну міжособистісну комунікацію;
- здатність працювати у команді;
- прихильність до морально-етичних цінностей.

Системні компетенції:

- здатність застосовувати набуті знання у професійній діяльності;
- здібність до безперервного навчання з метою адаптації до нових ситуацій;
- здатність до творчості у процесі навчання та професійної діяльності.

Спеціальні компетенції:

- знання основ загальної соціології, її предмета, структури, головних понять і функцій;
- уміння характеризувати основи загальної соціології, її предмет, структуру, головні поняття і функції;
- здатність аргументувати історичний шлях розвитку світової та вітчизняної соціологічної думки;
- отримання навичок аналізу загального змісту спеціальних соціологічних теорій;
- обґрунтування принципів організації соціологічних досліджень, методів збирання та аналізу соціологічної інформації;
- розуміння особливостей взаємодії соціології з різними сферами життєдіяльності суспільства.

1.1. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Назва теми
Тема 1. Соціологія як наука про суспільство, її предмет структура функції. Основні етапи розвитку соціологічної думки.
Тема 2. Суспільство як соціальна система, його соціальна структура та теорія соціальної стратифікації.
Тема 3. Організація соціологічних досліджень. Методи збору збирання та аналізу соціологічної інформації.
Тема 4. Соціальні відносини і соціальна взаємодія. Соціальні інститути суспільства та соціальні організації.
Тема 5. Соціальний контроль та девіантна поведінка особистості.
Тема 6. Сутність особистості та проблеми її соціалізації.
Тема 7. Соціологія молоді у аспекті соціальних конфліктів
Тема 8. Шлюб і сім'я як соціальний інститут, їх цінність у сучасній суспільній свідомості.
Тема 9. Культура як соціальний феномен. Актуальність формування правової культури. Духовні цінності сучасності.
Індивідуальне науково-дослідне завдання
Підсумковий контроль: <i>залік та екзамен</i>

1.2. ЗМІСТ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

ТЕМА 1. Соціологія як наука про суспільство, її предмет структура функції. Основні етапи розвитку соціологічної думки.

Соціально-культурні і наукові передумови виникнення соціології як науки. Місце соціології в системі суспільствознавства, її зв'язок з іншими науками.

Об'єкт і предмет соціології. Основні методологічні засади соціології як науки. Специфіка соціологічного аналізу соціальних явищ. Ціннісний підхід у соціології. Категорії та закони соціології. Структура соціології.

Основні функції соціології як науки. Значення соціології для розв'язання соціально-економічних і політичних проблем сучасного українського суспільства. Значення вивчення соціології для правоохоронців. Основні напрямки досліджень та завдань соціології в становленні демократичного, ринкового суспільства в Україні.

Розвиток соціального знання в філософському контексті XVII-XVIII ст. Проблемна ситуація у розвитку соціального знання.

А. Сен-Сімон про необхідність нової науки про людину. Соціологічна система О. Конта та її вплив на подальший розвиток соціології. Теорія суспільства Г. Спенсера. Аналогія і редукаціонізм як головні принципи соціологічного натуралізму. Соціал-дарвіністський, расово-антропологічний та географічний напрямки в соціології.

Соціологія марксизму про економічні детермінанти історичного розвитку суспільства. Марксистська концепція соціальної структури.

Психологічний напрям у соціології XIX століття та його вплив на подальший розвиток соціології.

М. Вебер – основоположник «розуміючої соціології». Теорії ідеальних типів та соціальної дії М. Вебера. концепція раціональності. “Соціологізм” Е. Дюркгейма та поняття соціального факту. Система соціології В. Парето, його теорія циркуляції еліт.

Особливості розвитку соціології у XX ст. розвиток соціологічної теорії та емпіричних досліджень у США. Символічний інтеракціонізм Ч. Кулі,

Г. Дж. Міда. Чикагська соціологічна школа, її дослідження проблем соціальної екології, соціології міста, девіантної поведінки. Розвиток ідей Е. Дюркгейма представниками Французької соціологічної школи.

Соціологічні проблеми в психоаналізі З. Фрейда. Теорія соціальних змін в структурно-функціональній соціології Т. Прасонса. Р. Мертон про соціальну структуру та аномію. Інтегральна соціологія П. Сорокіна. Теорії соціального конфлікту.

Становлення і розвиток соціологічної думки в Україні. Соціальні проблеми у творчості Г. Сковороди та Т. Шевченка. Соціологічна проблематика у творчості М. Драгоманова, М. Ковалевського, М. Костомарова, С. Подолинського, О. Потебні, І. Франка, М. Грушевського, С. Кістяківського, М. Шаповала. Розвиток соціології в Росії та Україні у XX ст.

ТЕМА 2. Суспільство як соціальна система, його соціальна структура, теорія соціальної стратифікації.

Поняття суспільства. Суспільство і природа. Головні ознаки суспільства та його структурні елементи. Сучасні соціологічні трактовки суспільства.

Поняття суспільного життя. Біологічні, географічні, демократичні, економічні, соціокультурні засади суспільного життя.

Поняття соціальних і соціатальних систем. Класифікація соціальних систем. Історичні типи суспільства: традиційне, індустріальне, модерне суспільство. Глобальні процеси сучасного суспільного розвитку. Соціологія і прогнозування тенденцій світового розвитку.

Перехідний стан сучасного українського суспільства. Модернізаційні, трансформаційні процеси в Україні: напрямки, протиріччя, проблеми ефективності.

Поняття соціальної структури суспільства. Поняття соціальної спільності. Типологія соціальних спільнот. Основні елементи соціальної структури та механізми їх взаємодії. Основні напрямки соціоструктурних змін в сучасному українському суспільстві.

Поняття соціальної групи, її головні ознаки. Типологія соціальних груп. Головні чинники та механізми формування соціальних груп. Поняття групової ідентифікації та ідентичності.

Місце соціально-демографічних груп в соціальній структурі суспільства. Соціально-демографічні групи та соціальні процеси. Типи відтворення населення. Соціологічний аналіз динаміки складу населення за віком, статтю, сімейним станом.

Етнонаціональна структура суспільства. Поняття етнічної групи. Еволюція та види етнічних груп. Соціологічні трактовки поняття нації. Етнонаціональна ідентифікація як механізм формування етнонаціональних груп. Розвиток етнонаціональних процесів в Україні.

Первинні і вторинні, цільові, умовні, корпоративні групи. Соціальна еліта. Натовп, маси, публіка.

Соціальна стратифікація як центральне поняття при аналізі соціального. Соціальні групи як страти види соціальної стратифікації (закрита та відкрита). Причини соціальної нерівності. Основні методологічні підходи до вирішення питань про сутність та перспективи розвитку соціальної стратифікації.

ТЕМА 3. Організація соціологічних досліджень. Методи збору збирання та аналізу соціологічної інформації.

Поняття, основні етапи і процедури соціологічних досліджень. Завдання і особливості етапів підготовки, збору і аналізу інформації та впровадження результатів досліджень. Функції та особливості соціологічних досліджень. Поняття, роль та головне призначення програми соціологічних досліджень. Нормативні вимоги до упорядкування структури проміжних та заключних звітів за результатами соціологічних досліджень.

Сутність і значення методу вибірки у практиці соціологічних досліджень. Поняття генеральної, вибіркової сукупностей, одиниць відбору, одиниць спостереження, репрезентативності, районування та їх роль у реалізації метода. Критерії оцінки якостей вибірки. Засоби виявлення і вилучення помилок у вибіркового дослідженні.

Загальна характеристика і класифікацій методів збору первинної соціологічної інформації. Опитування як метод збору соціологічної інформації, його місце серед інших методів. Характеристика різновидів опитування: цільове призначення, переваги, недоліки. Специфіка анкетування у соціологічному дослідженні. Типи питань та особливості їх використання. Типові помилки при анкетуванні і шляхи їх подолання. Інтерв'ю та особливості його застосування у соціологічному дослідженні. Вимоги до організації і проведення інтерв'ю. Співвідношення усних і письмових опитувань у соціологічному дослідженні. Способи підвищення якості і надійності результатів опитування.

Загальна характеристика спостереження, специфіка його використання в соціологічних дослідженнях. Види спостереження, їх переваги, недоліки, особливості застосування. Планування спостереження та розробка програми спостереження. Способи використання технічних засобів у спостереженні. Підготовка спостерігачів, вимоги до них. Проблема надійності та вірогідності результатів спостереження, шляхи їх підвищення.

Інформаційні можливості та цінність документальних джерел соціальної інформації. Види документів, їх класифікація та характеристика. Місце аналізу документів у системі методів збору соціальної інформації. Змістовні (традиційні) та формалізовані методи аналізу документів.

Прогрес у сфері інформаційних технологій і переваги при обробці даних соціологічних досліджень. Програмне забезпечення процесу обробки соціальної інформації. Особливості та вимоги при підгонці інформації для ручної та машинної обробки. Методи підвищення ефективності немашинної обробки інформації. Види та форми графічного зображення соціологічних даних. Теоретичні, організаційні та інші умови якісного аналізу даних соціологічних досліджень. Вплив професійної культури на характер інтерпретації даних соціологічних досліджень. Процеси узагальнення і диференціації фактологічної інформації. Методи та процедури опису даних у процесах аналізу інформації. Аналіз як умова підготовки обґрунтованих і практично необхідних висновків та рекомендацій. Оформлення проміжних та заключних звітів у відповідності до нормативних вимог.

ТЕМА 4. Соціальні відносини і соціальна взаємодія. Соціальні інститути суспільства та соціальні організації.

Поняття соціальної взаємодії. Проблеми соціальної взаємодії в теоретичних концепціях П. Сорокіна, Т. Парсонса, Д. Хоманса. Соціальна взаємодія і соціальні контакти. Особливості соціальної взаємодії на макро та мікрорівнях. Соціальні відносини та їх роль у житті суспільства.

Поняття соціального інституту: сутність і типи. Специфіка соціальних інститутів, цілі їх діяльності, функції. Структура та механізми функціонування соціальних інститутів. Соціальні інститути як регулятори соціальних відносин.

Становлення, розвиток та дисфункції соціальних інститутів. Умови успішного функціонування соціальних інститутів. Соціальні інститути в системі соціального управління та контролю. Інституціональні елементи соціального контролю.

Соціальні організації як різновиди цільових груп. Принципи соціальної організації. Типологія соціальних організацій. Взаємозв'язок соціальних організацій і соціальних інститутів. Структура соціальних організацій, спільність цілей і засобів їх реалізації. Система координації і управління в соціальних організаціях. Поняття ефекту синергії.

ТЕМА 5. Соціальний контроль та девіантна поведінка особистості

Функції і зміст соціального контролю. Концепція соціального контролю П. Бергера. Агенти та інструменти соціального контролю. Загальний і детальний контроль. Трактовки поведінки що відхиляються. Соціальні норми і санкції. Суспільна думка.

Поняття девіантної та конформної поведінки. Концепції девіантної поведінки. Сутність делінквентної поведінки. Сутність кримінальної поведінки. Сутність особливості форми кримінальної поведінки. Соціологічне пояснення девіантної поведінки. Аномічна теорія Р. Мертона.

Позитивна девіантність. Проблеми девіантної поведінки у сучасній Україні. Шляхи подолання девіантної поведінки.

ТЕМА 6. Сутність особистості та проблеми її соціалізації

Поняття особистості в соціології. Основні ознаки особистості. Співвідношення понять людина, особистість, індивід, індивідуальність. Основні теоретичні концепції особистості. Типологія особистості.

Соціальний статус та соціальні ролі особистості. Внутрішньо рольові та між рольові конфлікти, шляхи їх подолання, внутрішні детермінанти соціальної поведінки особистості. Потреби, інтереси, цінності, ціннісні орієнтації як елементи духовної культури особистості. Співвідношення особистих та суспільних інтересів. Ціннісні орієнтації особистості.

Соціалізація індивідів та її основні етапи. Співвідношення соціалізації та індивідуалізації особистості. Соціалізація як цілеспрямований (навчання, виховання) і стихійний вплив соціальних чинників. Структура процесу соціалізації. Основні чинники та канали соціалізації особистості. Поняття ре соціалізації. Проблеми ресоціалізації особистості в умовах суспільної трансформації.

Особистість як суб'єкт суспільних відносин. Соціальна активність особистості, її критерії та показники. Види та рівні соціальної активності.

Соціологічні дослідження ролі особистісного фактору в соціальних, політичних та економічних реформах в сучасній Україні.

ТЕМА 7. Соціологія молоді у аспекті соціальних конфліктів

Сутність, предмет, об'єкт, функції соціології молоді. Основні поняття соціології молоді.

Молодь як специфічна соціально-демографічна група. Вікові межі, специфіка свідомості та поведінки. Молодіжна субкультура: поняття, напрями досліджень. Девіантна поведінка молоді як об'єкт соціологічного дослідження.

Типологічний аналіз молоді за рівнем соціальної активності. Поняття "ювенології" суспільства. Соціологічний аналіз між поколінної взаємодії, його роль у вирішенні соціальних проблем сучасного суспільства.

Соціалізація молоді як соціальна та соціологічна проблема. Стратегії входження молоді в суспільне життя. Молодь у сфері праці і зайнятості.

Стан дослідження молодіжних проблем і необхідність розвитку соціології в Україні. Державна молодіжна політика в Україні. Культурне визначення української молоді. Громадсько-політичне самовизначення молоді. Соціальне самовизначення молоді.

ТЕМА 8. Шлюб і сім'я як соціальний інститут, їх цінність у сучасній суспільній свідомості.

Сім'я як соціальний інститут і мала соціальна група, її функції. Етапи життєвого циклу сім'ї. Типологія сімейних структур. Специфіка соціологічних досліджень сім'ї. Інституціональні і мотиваційні основи утворення шлюбної пари. Основні положення програми соціальної підтримки сімей в Україні.

Біологічні, соціальні, культурно-історичні аспекти подружніх і сімейних ролей. Сексуальна культура та репродуктивні установки в суспільстві. Причини виникнення і можливості подолання сімейних конфліктів. Проблеми і чинники оптимізації шлюбно-фамілістичних орієнтацій молоді. Проблематика досліджень соціології сім'ї на сучасному етапі розвитку українського суспільства.

ТЕМА 9. Культура як соціальний феномен. Актуальність формування правової культури. Духовні цінності сучасності.

Соціальна сутність культури та її функції, типи. Культура як спосіб ціннісного освоєння дійсності. Структурні елементи культури: матеріальна і духовна сфера, мова, знання, навички, цінність, норми, традиції, звичаї. Предмет та основні категорії соціології культури.

Прямий та опосередкований характер соціальних показників культури. Культура і особистість, культурна взаємодія та соціальна ідентифікація особистості. Специфіка сучасного соціологічного підходу до аналізу культурних систем в Україні.

Поняття правової культури. Її види. Основні тенденції розвитку духовних цінностей в сучасних умовах. Глобалізація і універсалізація культури. Правова культура і шляхи її формування.

Типологія цінностей. Характер і специфіка цінностей сучасної молоді. Соціологічні дослідження проблем духовних цінностей молоді в Україні.

2. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

ТЕМА 1. Соціологія як наука про суспільство, її предмет структура функції. Основні етапи розвитку соціологічної думки

Мета: закріплення, поглиблення, систематизація знань про: дисципліну «Соціологія», її мету, завдання, особливості, предмет, функції, закони та категорії і основні етапи розвитку соціологічного знання (протосоціологічний, академічний, сучасний).

План вивчення теми

1. Категорія «соціальне» у соціології.
2. Зв'язок соціології з іншими суспільними науками.

Методичні рекомендації до самостійної роботи

У першому питанні слід звернути увагу, що при визначенні предмета соціології українські соціологи найчастіше звертаються до категорії «соціальне», тим самим підкреслюючи, що в цьому полягає її відмінність від інших наук, що вивчають суспільство: економіки, політології тощо.

Вперше в історії соціології поняття «соціальне» як похідне від суспільства з'явилося в західноєвропейській і американській соціологічних школах при аналізі вузько емпіричних проблем людини і соціальних груп.

По-перше, соціальне – це властивість, внутрішньо притаманна індивідам і спільнотам, що формується в результаті процесів соціалізації й інтеграції людини в суспільство, у суспільні відносини.

По-друге, соціальне відбиває зміст і характер взаємодії між суб'єктами (індивідами, групами, спільнотами) як результат виконуваних людиною визначених соціальних ролей, які вона бере на себе, стаючи членом спільноти.

По-третє, соціальне є результатом взаємодії і може бути виражене в культурі, оцінках, орієнтаціях, поведінці, духовній діяльності, способі життя людей тощо.

Приставаючи до вивчення другого питання, слід звернути увагу, що особливе місце соціології в системі суспільних і гуманітарних наук обумовлюється низкою чинників:

- вона є перш за все наукою про громадянське суспільство, його явища та процеси;
- включає загальну соціологічну теорію (або теорію суспільства), яка виступає як теорія і методологія всіх інших суспільних і гуманітарних наук;
- всі суспільні і гуманітарні науки, які вивчають різні сторони життєдіяльності суспільства і людини, завжди включають соціальний аспект, тобто ті закони і закономірності, які досліджуються в тій чи іншій сфері суспільного життя, реалізуються у діяльності людській;

- техніка і методика вивчення людини та її діяльності, методи соціального виміру, які розробляються соціологією, використовуються всіма іншими суспільствами і гуманітарними науками;

- склалась певна система досліджень, що проводяться на стику соціології та інших наук, які одержали назву соціальних досліджень (соціально-економічні, соціально-політичні, соціально-психологічні, соціально-демографічні та ін.).

Зауважимо, що у своїй теоретичній частині соціологія переплітається з філософією. Мова, зокрема, йде про такий розділ філософії, як *соціальна філософія*, яка має чимале соціологічне забарвлення.

Соціологія має безпосередній вихід на ряд суспільних і гуманітарних наук. Насамперед, спостерігається її тісний зв'язок із *соціальною психологією*.

Соціологія активно співпрацює із *соціальною статистикою* – галуззю статистики, предмет якої – соціальна сфера суспільства, галузь соціальних відносин і процесів.

Тісний зв'язок існує між соціологією і *правознавством*. Відійшло в минуле зневажливе ставлення до частини соціологів, які схильні були пояснювати соціологію лише як науку про процеси, що спонтанно виникають, і про сили, що спонтанно розвиваються. Водночас зменшилась кількість правознавців, які тривалий час схильні були нехтувати дослідженнями соціологів. Нині ці дві науки зближуються. І соціологи, і правознавці дійшли висновку, що повний опис і пояснення сучасних соціальних процесів вимагають об'єднання зусиль спеціалістів обох наук. Виникла спеціальна соціологічна теорія – *«соціологія права»*.

Проте у системі суспільних і гуманітарних наук існує дисципліна, з якою зв'язок соціології найтісніший і взаємонеобхідний. Йдеться про *історію*. Об'єктом і предметом досліджень і історії, і соціології є суспільство та закономірності його розвитку в їх конкретних проявах.

Дуже тісний зв'язок соціології з *політологією*. Він визначається тим, що:

- соціальні спільності, соціальні інститути і організації є важливими суб'єктами і об'єктами політики;

- політична діяльність є однією з основних форм життєдіяльності особистості та її спільностей, які безпосередньо впливають на соціальні зміни в суспільстві.

Соціологія не може успішно розвиватися, не спираючись на результати досліджень соціальної філософії, економічної теорії, політології, етнографії, етнології, культурології тощо. Не випадково творці соціології були людьми з широкою гуманітарною і соціальною освітою, широко окреслювали межі соціологічних досліджень.

Питання для самоконтролю

1. Що вивчає соціальне і де воно виникає?
2. Чи відтворюється соціальне в процесі соціалізації особистості?
3. Чим розрізняються поняття «соціальне» і «суспільне»?
4. Які головні носії «соціального»?

5. Що таке «соціальний закон»?
6. У чому виявляється зв'язок соціології з іншими науками?
7. З якими суспільними науками пов'язана соціологія?
8. Назвіть головні чинники, що зумовлюють особливе місце соціології в системі соціогуманітарних наук?

Бібліографічний список

Основна література: [1-8].

Додаткова література: [1, 12, 15, 21, 28, 33, 40, 44, 45, 46, 56, 57, 61, 62, 66, 67, 69, 70, 78, 79, 80, 92, 93, 94, 99, 103, 107, 108, 116, 126, 143, 144, 161, 162, 171, 177, 178, 179, 181, 183, 184, 185, 188, 195, 199, 201, 218, 222].

ТЕМА 2. Суспільство як соціальна система, його соціальна структура, теорія соціальної стратифікації

Мета: закріплення, поглиблення, систематизація знань про роль і значення суспільної системи.

План вивчення теми

1. Поняття суспільства.
2. Головні ознаки суспільства.

Методичні рекомендації до самостійної роботи

Розкриваючи зміст цього питання курсантам слід розмежувати такі гранично широкі поняття, як “природа”, “суспільство”, з'ясувати співвідношення між ними, прослідкувати спроби розв'язання цієї проблеми в історії соціологічної думки.

Слід мати на увазі, що найбільш характерними ознаками суспільства є: спільність території, на якій проживають люди, які взаємодіють і спілкуються між собою; цілісність і сталість суспільства як певної єдності; автономність і самодостатність, самовідтворення, саморегуляція і саморозвиток; здатність підтримувати і відтворювати високу інтенсивність внутрішніх зв'язків; певний рівень розвитку культури з уставною системою норм і цінностей, які лежать в основі соціальних зв'язків між людьми.

Курсанти повинні знати, що суспільство як система структурно складається з людства в цілому (макрорівень), соціальних спільнот з утвореними ними соціальними інститутами (мезорівень), індивідів (мікрорівень). Сутність суспільства полягає у тлумаченні його як цілісної системи такого соціального утворення, яке наділене інтегральною системною якістю, що не зводиться до характеристик окремих людей чи їх простої суми.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть основні ознаки та якості суспільства.

2. Охарактеризуйте три основні різновиди системних уявлень про суспільство.

3. Сформулюйте основні положення марксистської концепції соціально-класових структур суспільства.

4. Проаналізуйте особливості соціальної структури сучасного суспільства.

5. Що таке соціальна мобільність? Які типи соціальної мобільності ви знаєте?

6. Назвіть історичні типи соціальної стратифікації.

7. Які верстви українського суспільства можна віднести до поняття „маргінальні прошарки суспільства”.

8. Чим відрізняється формаційний підхід до розвитку суспільства від цивілізаційного?

9. Що таке інформаційне суспільство? Чим воно відрізняється від постіндустріального.

10. Проаналізуйте які в сучасному українському суспільстві існують основні класи та прошарки.

Бібліографічний список

Основна література: [1-8].

Додаткова література: [3, 8, 9, 10, 13, 17, 20, 25, 26, 34, 45, 50, 59, 92, 108, 113, 115, 133, 136, 146, 147, 153, 154, 168, 175, 189, 193, 207, 213, 217, 220].

ТЕМА 3. Організація соціологічних досліджень. Методи збирання та аналізу соціологічної інформації

Мета: розкрити сутність та технологічні розробки програми соціологічного дослідження.

План вивчення теми

1. Програма соціологічного дослідження, її зміст та значення для вивчення соціальних явищ, процесів.

2. Поняття вибірки.

3. Способи формування вибірки.

4. Особливості опитування як методу збору первинної соціологічної інформації.

5. Метод спостереження в соціології.

6. Вивчення документів як метод соціологічного дослідження.

7. Організація і планування обробки соціологічної інформації.

Методичні рекомендації до самостійної роботи

Приставаючи до розкриття змісту програми соціологічного дослідження, необхідно пояснити з початку сутність поняття “соціологічне дослідження”. В соціології воно визначається як система логічно послідовних методологічних,

методичних та організаційно-технічних процедур, пов'язаних між собою єдиною метою заради отримання достовірної інформації про явище або процес, що вивчаються, тенденції суперечності їхнього функціонування.

Слід зауважити, що проведення соціологічного дослідження обов'язково розпочинається з розробки його програми.

Програма соціологічного дослідження, без якої неможливе його якісне проведення, є стратегічним документом пошуку, теоретико-методологічною основою усієї сукупності процедур дослідження, що здійснюється соціологом. Вона включає:

1. Визначення проблеми, об'єкта і предмета дослідження.
2. Попередній системний аналіз об'єкта дослідження.
3. Характеристику мети і завдань дослідження.
4. Інтерпретацію та операціоналізацію основних понять.
5. Формулювання робочих гіпотез.
6. Визначення стратегічного плану дослідження.
7. Складання плану вибірки.
8. Опис методів збирання соціологічних даних.
9. Опис схеми аналізу та подання даних.

При вивченні другого питання курсанти повинні засвоїти, що метод вибірки – це науково обґрунтований підхід, який дозволяє робити висновки про об'єкт як ціле, спираючись на дані аналізу лише його окремих ознак. Повноцінне осягнення методу вибірки неможливе без використання кількох спеціальних понять: генеральна сукупність, вибіркова сукупність, одиниця відбору, одиниця спостереження, репрезентативність. Відповіді на ці питання курсанти можуть знайти в посібнику для курсантів вищих навчальних закладів за редакцією д. і. н. професора Городяненка В.Г. на 307-311 с.

По третьому питанню курсанти повинні знати, що простою схемою формування вибірки є:

1. Простий випадковий вибір та його різновиди:
 - а) вибірка, першого зустрічного;
 - б) поштове опитування;
 - в) метод снігової кулі, простий систематичний вибір, серійна вибірка, гніздова вибірка.
2. Складні схеми формування вибірки:
 - а) стратифікація;
 - б) квотні;
 - в) багатоступеневі;
 - г) комбіновані вибірки.

При вивченні четвертого питання курсанти повинні засвоїти, що найпоширенішим, універсальним соціологічним методом є метод опитування. Його основу становить сукупність запитань респондентові, відповіді якого є необхідною для дослідника інформацією. Опитування – це метод одержання первинної соціологічної інформації, який ґрунтується на усному або письмовому зверненні до людей. Достоїнством методу опитування є також його універсальність. Вона полягає в тому, що при опитуванні реєструють і мотиви

діяльності індивідів, і результати їх діяльності. Все це забезпечує методові опитування перевагу, не властиву ні методу спостереження, ні методу аналізу документів.

За характером взаємодії виділяють такі види опитування:

- 1) анкетування;
- 2) інтерв'ювання.

При вивченні п'ятого питання курсанти повинні засвоїти, що спостереження – це цілеспрямоване сприйняття явищ об'єктивної дійсності, у процесі якого одержуються знання щодо зовнішніх сторін, властивостей та відносин об'єктів, що вивчаються. Іншими словами, спостереження – це пряма реєстрація подій з боку очевидця, тобто того, хто спостерігає.

Рекомендуємо звернути увагу, що диференціація методу спостереження означає його поділ на структурне і неструктурне. Перше є таким, що контролюється, друге – не контролюється, тут відсутні параметри спостереження.

Залежно від ступеня участі спостерігача в епізації, яка досліджується розрізняють:

1. Виключне спостереження.
2. Невключне (без дослідника, який перебуває поза об'єктом).

За регулярністю проведення розрізняють:

1. Систематичне спостереження, яке характеризується регулярністю фіксації дії, процесу, ситуації упродовж визначеного періоду часу і дозволяє виявити динаміку процесу.
2. Видаткове, яке проводиться в незапланованій ситуації.

При підготовці шостого питання слід мати на увазі, що аналіз документів дає можливість виявити і сформулювати закономірності виникнення нових соціальних явищ, пізнати норми і цінності, властиві суспільству на певному ступені розвитку, прослідкувати динаміку взаємовідношень соціальних груп тощо.

Для проведення аналізу документів насамперед треба з'ясувати сутність поняття “документ”. Найбільш точно воно сформульоване у нормативному акті – державному стандарті, де документом називається засіб закріплення різним способом на спеціальному матеріалі інформації про факти, події, явища об'єктивної дійсності і розумової діяльності людини.

Курсанти повинні усвідомити, що документи можна класифікувати за різними підставами. В залежності від технічних засобів фіксації інформації документи поділяються на письмові, іконографічні, фонетичні. В залежності від авторства розрізняють офіційні документи і документи особистого походження.

Традиційний метод аналізу документів є аналіз інтенсивний. При його проведенні дослідник повинен відповісти на такі питання:

1. Що являє собою документ (його вид, форма)?
2. Який його контекст?
3. Хто його автор?
4. Яка мета створення документа?
5. Яка надійність самого документа?

6. Яка достовірність зафіксованих у ньому даних?
7. Яка суспільна дія, суспільний резонанс документа?
8. Який фактичний зміст документа?
9. Які висновки можна зробити щодо автора документа?

Розкриваючи зміст сьомого питання, курсанти повинні знати, що етапи обробки і аналізу збирання інформації є заключною ланкою всього процесу соціологічного дослідження. Головне завдання цього етапу – перетворення емпіричних даних, одержаних за допомогою соціологічних методів у праці, що дозволяють зробити змістовний аналіз, перевірити гіпотези, обґрунтувати висновки і рекомендації.

При плануванні обробки інформації необхідно розробити:

- а) організаційний план (хто, на якому комп'ютері і за допомогою якого програмного забезпечення буде проводити обробку даних);
- б) змістовно методичний план.

У процесі обробки даних соціологічних досліджень можна виділити такі змістовні етапи:

1. Кодування інформації;
2. Введення інформації до ЕОМ;
3. Перевірка введених даних та коригування помилок;
4. Проведення обчислень та аналіз результатів.

Після того, як інформація зібрана і закодована, настає етап введення даних до ЕОМ. Це дуже трудомістка робота. Оператори повинні швидко, без помилок перенести закодовану інформацію з одного носія на інший.

Тільки після завершення контролю починається власне обробка даних – побудова таблиць, обчислення статистичних показників, перевірка статистичних гіпотез, побудова нових (додаткових) ознак і таке інше.

Питання для самоконтролю

1. Із яких етапів складається соціологічне дослідження?
2. Проаналізуйте специфіку співвідношень понять «методологія», «метод», «методика» в соціології.
3. Хто або що може виступати в ролі об'єкта соціологічного дослідження?
4. Які елементи складають програму соціологічного дослідження?
5. Що таке вибіркоче дослідження?
6. Як забезпечується репрезентативність дослідження?
7. Яка специфіка методу контент-аналізу документів у порівнянні з традиційним методом?
8. Які методи опитування ви знаєте? Коли вони використовуються?
9. Сформулюйте правила складання анкети?
10. Що таке пілотажне дослідження і коли воно проводиться?

Бібліографічний список

Основна література: [1-8].

Додаткова література: [3, 16, 30, 38, 44, 45, 57, 58, 91, 102, 114, 136, 153, 156, 158, 167, 194, 211, 224].

ТЕМА 4. Соціальні відносини і соціальна взаємодія. Соціальні інститути та соціальні організації.

Мета: розширити і систематизувати знання курсантів про соціальні інститути як форму організації спільної діяльності людей.

План вивчення теми

1. Поняття «соціальна спільнота».
2. Соціальні спільноти в сучасних суспільних системах.

Методичні рекомендації до самостійної роботи

Перш за все курсанти повинні знати, що соціальна спільнота – це реально існуюча сукупність індивідів, яка характеризується відносною цілісністю. Соціальні спільноти виникають у ході історичного розвитку людства на всіх рівнях його існування і різняться величезною різноманітністю форм та змістовних зв'язків всередині них. Індивід може входити до різних спільнот одночасно. Наприклад, курсанти вищих навчальних закладів можуть бути водночас представниками певної родини, нації, поселенської чи регіональної спільноти, членами політичної партії, громадської організації, спортивної секції, фанклубу, тощо. Таким чином, людина творить і входить у спільноти з яких складається суспільство.

Соціальні спільноти відзначаються великим різноманіттям видів, форм. За кількісним складом вони змінюються від спілки двох людей (діади), до таких, які налічують десятки мільйонів.

Рекомендуємо засвоїти такі терміни: соціальна спільнота, масова соціальна спільнота, групова соціальна спільнота, первинна соціальна група, вторинна соціальна група.

Питання для самоконтролю

1. Чому поняття «соціальний інститут» посідає одне з центральних місць у соціології?
2. Охарактеризуйте основні ознаки та функції соціального інституту.
3. Які умови виникнення і становлення соціальних інститутів?
4. Охарактеризуйте умови успішного функціонування соціальних інститутів.
5. У чому полягають основні дисфункції соціальних інститутів в Україні?
6. У чому полягає відмінність між соціальним інститутом і соціальною організацією?
7. Охарактеризуйте формальну та неформальну соціальну організацію.

8. Чим відрізняються між собою такі соціальні інститути як «сім'я» та «шлюб»? Чому інститут сім'ї є базовим у будь-якому суспільстві?
9. Проаналізуйте погляди на працю Ф.Тейлора.
10. Соціологічні підходи до визначення соціальної взаємодії.

Бібліографічний список

Основна література: [1-8].

Додаткова література: [29, 35, 42, 43, 44, 45, 48, 71, 73, 106, 125, 151, 161, 162, 185, 191, 192, 206].

ТЕМА 5. Соціальний контроль та девіантна поведінка особистості

Мета: розкрити сутність функцій і змісту соціального контролю.

План вивчення теми

1. Характеристика соціального контролю.
2. Характеристика соціальних норм.

Методичні рекомендації до самостійної роботи

Студенти повинні знати, що соціальний контроль охоплює контрольовану діяльність індивідів і контролюючу діяльність соціальних інститутів. Взаємодія індивіда і суспільства виявляє внутрішню суперечливість соціального контролю, оскільки людина не може набути своєї індивідуальності, соціальних якостей поза суспільством.

Соціальні норми класифікують за різними критеріями: за походженням, за характером зміни структури, залежно від періоду існування, за функціональною та інформаційною природою, за умовами функціонування, за масовістю.

Найчастіше соціальні норми поділяють на соціальні приписи і технічні правила, які регулюють взаємодію людини і природи.

Питання для самоконтролю

1. Назвіть і охарактеризуйте функції і зміст соціального контролю.
2. За якими критеріями класифікують соціальні норми?
3. Чим соціальні норми відрізняються від санкцій?
4. Що таке соціальний контроль, його види.
5. Що є важливими атрибутами та елементами соціального контролю.

Бібліографічний список

Основна література: [1-8].

Додаткова література: [44, 45, 56, 83, 97, 98, 105, 144].

ТЕМА 6. Сутність особистості та проблеми її соціалізації

Мета: розкрити сутність соціології особистості, визначити зміст поняття «особистість» та особливості соціологічного підходу до її вивчення.

План вивчення теми

1. Поняття «соціологічна особистість».
2. Предмет соціології особистості.
3. Соціологічна структура особистості.

Методичні рекомендації до самостійної роботи

Курсанти повинні знати, що соціологія особистості – це спеціальна соціологічна теорія, що досліджує широке коло питань взаємозв'язку особистості з суспільством, соціальними спільнотами і групами. Вона також вивчає проблеми між особистісних відносин людей у процесі засвоєння різноманітних форм людської діяльності, спілкування тощо. Предметом соціології особистості є дослідження особистості як об'єкта і суб'єкта соціальних відносин та дій на рівні взаємозв'язків із різноманітними соціальними спільнотами (групами).

Курсанти повинні знати, що поняття «особистість» під кутом зору соціології має кілька значень. З одного боку, воно означає конкретного індивіда як суб'єкта діяльності в єдності його індивідуальних властивостей та соціальних ролей, що виконуються ним у суспільстві.

З іншого боку, особистість – це суто соціальна властивість індивіда, сукупність інтегрованих у ньому соціально важливих якостей та рис, що виникали в процесі взаємодії певної особи з іншими людьми і роблять її, таким чином, суб'єктом праці, пізнання та спілкування.

Слід мати на увазі, що соціологічний підхід до особистості акцентує саме її належність до певної соціальної спільноти, яка у свою чергу, накладає на неї відбиток, який впливає на світогляд людини, її ідеали, цінності, установки, норми поведінки, риси характеру та форми діяльності.

Питання для самоконтролю

1. Поясніть сутність понять «людина», «особистість», «індивід», «індивідуальність», «персона».
2. Дайте визначення, що таке особистість і виявіть відмінність поняття «особистість» у соціології від інших соціогуманітарних дисциплін.
3. Назвіть і охарактеризуйте центральні теорії розвитку особистості.
4. Перелічіть основні компоненти внутрішньої структури особистості.
5. Що становлять цінності і ціннісні орієнтації сучасної молоді?
6. Соціальні статуси і ролі.
7. Поняття соціалізації особистості.
8. За допомогою яких факторів відбувається соціалізація особистості?
9. На які групи можна поділити фактори, які впливають на формування особистості людини?

10. Що таке соціальний контроль? Його види та функції.

Бібліографічний список

Основна література: [1-8].

Додаткова література: [4, 17, 19, 25, 26, 39, 45, 52, 53, 61, 63, 77, 83, 84, 86, 97, 98, 101, 104, 105, 120, 130, 162, 176, 187, 195, 203, 213].

ТЕМА 7. Соціологія молоді у аспекті соціальних конфліктів

Мета: визначити специфічні ознаки молоді України, охарактеризувати тенденції та процеси, що відбуваються в її середовищі.

План вивчення теми

1. Мета, завдання і принципи розробки молодіжної політики.
2. Головні напрямки української молодіжної політики.

Методичні рекомендації до самостійної роботи

У першому питанні слід відзначити, що соціологія молоді нині є однією з найважливіших складових соціологічного знання. Молодь становить значну частину населення і відіграє значну роль в рішенні важливих соціальних, економічних і політичних проблем людства. Дослідження проблем молоді стало предметом ювенології - складової частини сучасної науки про людство.

Курсанти повинні чітко знати завдання соціології молоді. Найголовніше завдання полягає у з'ясуванні основних інтересів і потреб молодого покоління, створенні соціального портрету, а також аналізі можливих наслідків, прийнятті законодавчих актів стосовно молоді для суміжних і близьких соціально-демографічних груп та спільнот.

Необхідно звернути увагу на те, що молодіжна політика тієї чи іншої держави повинна бути компонентом загальної цілісної концепції розвитку цього суспільства. Специфіка сучасних державотворчих процесів в Україні є такою, що ця цілісна концепція лише виробляється. Слід розібратися, що складовою частиною молодіжної політики є система ідей, теоретичних положень про місце і роль молодого покоління в суспільстві, а також практичною діяльністю держави, громадських організацій з метою формування і розвитку молоді. Іншими словами, державна молодіжна політика, як система певних заходів, повинна базуватись на глибокому, об'єктивному аналізі реального стану молоді, що сприятиме її соціальному становленню і розвитку.

Розглядаючи друге питання, слід виділити основні тенденції у молодіжному середовищі:

- заперечення можливості повернення до минулого соціального ладу;
- руйнація традиційних форм соціалізації, заснованих на досить конкретній визначеності життєвого шляху;

- поява нових соціальних посередників, не властивих для самовизначення минулих поколінь: кооперативів, приватного бізнесу, різноманітних форм власності, нових джерел інформації;

- оцінка свого суспільного становища із загальнолюдських позицій, найчастіше у порівнянні зі становищем ровесників у інших високорозвинених країнах та поява у зв'язку з цим завищених: соціальних вимог.

Таким чином, більшість молоді стоїть нині перед складним вибором у житті, до якого вона не підготована ні психологічно, ні організаційно. Тому мета молодіжної політики у цій галузі - зміцнення соціального статусу молоді в структурах суспільства.

Питання для самоконтролю

1. Дайте характеристику обставин, що зумовили формування спеціальної соціологічної теорії молоді.

2. У чому ви вбачаєте соціально-психологічні особливості молодіжної спільноти?

3. Охарактеризуйте основні соціально-економічні проблеми сучасного студентства і курсантів.

4. Назвіть основні молодіжні проблеми в сучасному суспільстві. Дайте їм коротку характеристику.

5. Охарактеризуйте принцип державної політики у країнах Заходу.

6. Які цінності домінують у свідомості сучасної молоді? Що характеризує соціальну зрілість молоді?

7. Дайте загальну характеристику основних рис молоді як соціально-демографічної групи.

8. Зробіть соціальний прогноз молоді ХХІ століття.

9. Проаналізуйте, у чому суть і причини девіантної поведінки молоді?

10. Які основні причини підштовхують молодь до протиправних дій?

11. Порівняйте, у чому полягають особливості тлумачення поняття "молодь" західною і вітчизняною соціологією.

Бібліографічний список

Основна література: [1-8].

Додаткова література: [44, 45, 51, 54, 75, 83, 85, 121, 127, 130, 138, 139, 140, 149, 156, 169, 176, 180, 195, 197, 198, 205, 209].

ТЕМА 8. Шлюб і сім'я як соціальний інститут, їх цінність у сучасній суспільній свідомості.

Мета: проаналізувати сім'ю як об'єкт соціологічного дослідження, охарактеризувати сучасний етап сім'ї в українському суспільстві та визначити тенденції її розвитку.

План вивчення теми

1. Історичні типи й форми сімейно-шлюбних відносин.
2. Проблеми стабільності сім'ї та їх значення у шлюбно-сімейних відносинах.

Методичні рекомендації до самостійної роботи

Під час розгляду першого питання слід підкреслити, що сім'я є об'єктом дослідження багатьох наук: історії, економіки, психології, демографії, соціології тощо. Кожна з них вивчає специфічні сторони функціонування і розвитку сім'ї під власним кутом зору і відповідно до свого предмету. Соціологія сім'ї ставить перед собою завдання інтеграції досягнень цих галузей і носить міждисциплінарний характер. Її специфіка полягає в тому, що сім'я одночасно виступає у двох іпостасях: вона є малою контактною групою і особливим соціальним інститутом, який регулює відтворення людини за допомогою певної системи ролей, норм. Рекомендуємо курсантам ознайомитися з поглядами американського вченого Н.Смелзера щодо проблем сімейно-шлюбних відносин (Див. Смелзер Н. Соціологія: пер. с англ.- М.: Феникс, 1994, розд. Ш, гл. 13.- С. 390-427). Він визначає поняття сім'ї так: сім'єю називається об'єднання людей, які пов'язані між собою спільністю побуту і взаємною відповідальністю за виховання дітей, воно засноване на кровній спорідненості, шлюбі або усиновленні. Інші соціологи погоджуються в цілому з таким визначенням, але додають до нього такі риси як історично зумовлений характер сім'ї та її функціонування у різні історичні епохи, соціальна потреба суспільства в існуванні сім'ї, фізичне і духовне відтворення населення тощо.

Характеризуючи структуру сім'ї, слід мати на увазі, що під нею розуміють всю сукупність відносин між її членами, яка включає відносини родинності, систему морально-духовних відносин разом з відносинами влади, авторитету. У загальній системі родинних відносин, за Н. Смелзером, існують два основні типи сімейної структури або форми сім'ї - нуклеарна та розширена. Нуклеарна сім'я складається з дорослих батьків і дітей, які від них залежать (матеріально, економічно, житлово, емоційно). Розширена сім'я включає нуклеарну сім'ю і родичів, наприклад, бабусю і дідуся, онуків, тітку, дядька, двоюрідних братів і сестер.

Далі слід зупинитися на формах шлюбу. Вирізняють моногамію (шлюб між одним чоловіком і однією жінкою) і полігамію (шлюб між одним та кількома іншими індивідами). Полігамія, в свою чергу, поділяється на полігінію (шлюб між одним і кількома жінками) і поліандрію (шлюб між однією жінкою і кількома чоловіками).

Ще однією формою є груповий шлюб (між кількома чоловіками та кількома жінками).

Слід відзначити, що в західній соціології існує спеціальний напрямок - історична соціологія, яка займається порівняльним аналізом сім'ї в історичній перспективі. Вирізняють декілька етапів розвитку сім'ї:

- сім'я у дохристиянському суспільстві (з домінацією парної сім'ї, пізніх шлюбів, великою кількістю самотніх людей);
- сім'я в християнському суспільстві (з великим впливом церкви на сімейне життя і шлюб);
- сім'я в індустріальному суспільстві (в кінці XVIII ст. з початком промислового перевороту відбувається перша революція в сімейному житті).

При розкритті теми молоді сім'ї слід відзначити, що кожний третій шлюб в Україні - молодіжний. Особливість такої сім'ї - відсутність житлових умов, повна матеріальна залежність від батьків. Однак, такі сім'ї вирізняються активністю, емоційністю, такі сім'ї більш прогресивні.

У другому питанні слід проаналізувати тенденції розвитку сучасної сім'ї: зростання розлучень (абсолютне і відносне), зростання кількості неповних сімей і дітей, народжених поза шлюбом, зменшення середньої тривалості шлюбу, проживання подружніх пар без оформлення шлюбу, зменшення розмірів сім'ї і народжуваності дітей, збільшення кількості самотніх людей, які не беруть шлюб, зменшення кількості повторних шлюбів. У сучасній українській сім'ї поглиблюються такі тенденції:

- формування егалітаризму, демократичних відносин між подружжям;
- збільшення кількості нуклеарних сімей;
- зміна відносин між дітьми і батьками;
- зниження рівня народжуваності, формування нового типу репродуктивної поведінки;
- посилення нестабільності шлюбу;
- укладення шлюбів у дуже молодому віці.

Рекомендуємо ознайомитися з цією темою за наступними книгами:

- Соціологія : Підручник / 4-те вид. / За ред. В.М. Пічі. – Львів, 2010. – 296 с.;
- Черниш Н.Й. Соціологія : Підручник за рейтингово-модульною системою навчання. – 5-те вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2009. – 468 с. (розділ 8);
- Соціологія : відповіді на питання екзаменаційних білетів : навч. посіб / За ред. Н.Й. Черниш – К. : Знання, 2012. – 446 с.

Таким чином, сім'я як одна з найстаріших біосоціальних спільнот нині зазнає великих змін. Ці зміни носять глобальний універсальний характер і пов'язані з руйнацією традиційних цінностей і форм сімейного життя і шлюбу.

Питання для самоконтролю

1. Для чого потрібне вивчення шлюбу і сім'ї?
2. Проаналізуйте, чи варто вважати, що сімейні проблеми – це проблеми конкретних людей?
3. Чому шлюб і сім'я є одним з найдавніших соціальних інститутів?
4. Охарактеризуйте соціальні функції сім'ї.
5. Як ви вважаєте: який з типів сім'ї домінує в нашому суспільстві?

6. Чи варто вважати, що сімейні проблеми – це проблеми конкретних людей?
7. Які проблеми сучасної сім'ї найгостріші?
8. Проаналізуйте основні фактори впливу на стабільність сім'ї. Суть кризи сім'ї. Ваш прогноз.
9. Подумайте, якою ви бачите сім'ю у майбутньому. Аргументуйте свою думку.
10. Поясніть, чому виникають сімейні конфлікти?

Бібліографічний список

Основна література: [1-8].

Додаткова література: [6, 45, 55, 65, 75, 90, 95, 100, 109, 118, 121, 131, 137, 138, 150, 155, 159, 169, 182, 186, 195, 204, 221].

ТЕМА 9. Культура як соціальний феномен. Актуальність формування правової культури. Духовні цінності сучасності.

Мета: розкрити об'єкт, предмет, категорії соціології культури, визначити шляхи формування правової культури та характерні особливості ціннісних орієнтацій сучасної молоді.

План вивчення теми

1. Соціальна сутність культури, шляхи формування правової культури в Україні.

Методичні рекомендації до самостійної роботи

Термін «Культура» вперше почали використовувати у Давньому Римі, де він означав обробіток землі, виховання, освіти. Курсанти повинні знати, що сучасне тлумачення цього терміну становить у наступному:

- культура – особлива сфера, спосіб і результат людської життєдіяльності;
- культура – загальний рівень розвитку суспільства його освіченості на шляху від «дикості до цивілізації»;
- культура – це сукупність суспільних досягнень, матеріальних і духовних цінностей, ідеалів, цілей;
- культура як соціальний інститут, яка визначає цінності і норми поведінки людей у конкретній системі соціальних відносин;
- культура – це духовний вимір будь-якої діяльності, в якому формуються її мотиви, принципи, правила, норми, мета і зміст.

Рекомендуємо курсантам з проблем шляхів формування правової культури в Україні ознайомитися з науковими публікаціями із журналів: «Соціологія: теорія, методи, маркетинг», «Український соціум», «Соціологічні дослідження», «Соціологія».

Питання для самоконтролю

1. Структурні елементи культури: цінності, норми, традиції, звичаї.
2. Які складові елементи об'єднують поняття «культура»?
3. Назвіть і охарактеризуйте основні функції культури.
4. У яких сферах проявляється людська культура?
5. Проаналізуйте шляхи формування правової культури в Україні.
6. Складіть сучасний портрет духовних цінностей молоді України.

Бібліографічний список

Основна література: [1-8].

Додаткова література: [11, 27, 31, 36, 37, 41, 46, 47, 49, 70, 82, 85, 87, 89, 96, 110, 112, 115, 123, 132, 134, 142, 145, 151, 161, 163, 164, 172, 174, 195, 196, 206, 209, 212, 216, 219, 222].

3. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 1

ТЕМА 1. Соціологія як наука про суспільство, її предмет структура функції. Основні етапи розвитку соціологічної думки

Мета заняття: засвоєння, закріплення та систематизація знань про: сутність і зміст соціології, як сфери наукового знання, основних категорій загальної соціології, пояснити через які функції реалізується роль соціології у житті суспільства, етапи класичної і соціологічної думки в Україні.

План заняття

1. Передумови виникнення соціології, її класичний період (О. Конт, Г. Спенсер, М. Вебер, Е. Дюркгейм).
2. Об'єкт та предмет, основні закони та категорії соціології.
3. Місце соціології в системі суспільствознавства.
4. Структура і функції соціології.
5. Значення соціології для розв'язання соціально-економічних і політичних проблем українського суспільства.
6. Становлення і розвиток соціологічної думки в Україні і сучасні проблеми та тенденції розвитку соціології в Україні.

Методичні рекомендації до семінарського заняття

У першому питанні слід звернути увагу, що соціальне пізнання у кінці XVIII ст. створило якісно нові умови свого повільного розвитку у XIX ст. Криза абстрактно-філософських принципів аналізу людини загострило питання про необхідність нових пізнавальних підходів у розумінні людини і суспільства. Розвиток природничих наук свідчив про те, що без вивчення конкретних явищ, взаємовідносин між ними неможливе пізнання закономірності суспільного розвитку. Курсанти повинні знати внесок О.Конта (спостереження, експеримент) Г.Спенсера (виявив головні положення соціології), М. Вебера (соціологічні механізми влади, концепція бюрократії, соціологія релігії).

Приставаючи до вивчення другого питання, слід звернути увагу, що об'єктом соціологічного пізнання виступає соціальна реальність, тобто повсякденне життя суспільства. Предметом соціології є окремі аспекти, особливості, відносини об'єкта дослідження, що підлягають безпосередньому вивченню з допомогою притаманних саме цій науці методів. Курсанти повинні знати, що існують три групи категорій. До головних належать такі категорії: соціальне, соціальні відносини, суспільство, соціальна система, соціальний статус, стратифікація, соціальний інститут, соціальна мобільність, соціалізація та ін.

Розглядаючи зміст третього питання слід визначити, що соціологія є науковим знанням про суспільство. Це означає, що вона використовує наукові

способи вивчення дійсності. Соціологія відрізняється від інших наук про людину і суспільство своїм специфічним кутом зору. Сутність соціологічного підходу полягає в тому, що соціологія співвідносить досліджувані суспільні явища зі стану суспільства загалом, вона досліджує всі соціальні процеси незалежно від того, якими вони є: економічними, політичними, правовими, творчими, релігійними, філософськими, етичними і т. ін. Отже, на відміну від інших суспільних чи соціогуманітарних наук соціологія є генералізуючою наукою, яка досліджує суспільство в цілому і людину як істоту соціальну.

У системі суспільних наук соціологія найтісніше взаємодіє з історією, філософією, економічною наукою, політологією, правовими науками, психологією, етикою та іншими.

При підготовці третього питання потрібно звернути увагу, що при найширшому визначенні відокремлюють дві досить самостійні зони: макросоціологію, мікросоціологію, а також два основних напрямки: та теоретичний і емпіричний. Функції соціології зумовлюють основні її обов'язки перед суспільством. Найголовнішими функціями соціології є пізнавальна, практична, теоретична, інформаційна, прогностична, гуманістична, ідеологічна.

При підготовці до обговорення п'ятого питання необхідно звернути увагу на те, що роль соціології в суспільстві визначається її предметом та функціями. Курсанти повинні знати, що основним завданням соціології є дослідження соціальних явищ і процесів. При цьому кожне явище, кожний процес слід розглядати в комплексі, у взаємозв'язку з іншими явищами.

У шостому питанні курсанти повинні знати, що початком самостійних соціологічних праць слід вважати дослідження женецького гуртка українських вчених 80-х рр. XIX ст. До нього належали М. Драгоманов, якого називають піонером української соціології, М. Грушевський, плідно використовував історико-соціологічний метод, В. Антонович використовував свої історичні, етнографічні знання для вивчення соціальної структури, факторів соціального розвитку. Соціологічні аспекти праць мають українські філософи: П. Юркевич, І. Федорович, історики М. Костомаров, В. Липинський, економісти, М. Ковалевський, Туган-Барановський, практики – Б. Кістяковський. У другій половині XIX ст. слід відзначити М.І. Зібера, С.А. Подолинського, О.С. Терсецького, І.Я. Франко, О.О. Потебню та інших, які висловили ряд важливих положень щодо ролі особи в історії перебудови суспільства на справедливих засадах, місця і ролі робітничого класу в суспільстві.

Питання для обговорення

1. Що ви особисто хотіли б одержати від вивчення соціології?
2. У чому на вашу думку полягає значення соціології і чому зростає її роль в сучасних умовах?
3. Як ви розумієте, що таке соціальне в широкому та вузькому смислі?
4. Охарактеризуйте структуру соціології. Що становлять спеціальні, загальні, галузеві соціологічні теорії?
5. Поясніть в чому відмінність об'єкта соціології від предмета?

6. Дайте загальну характеристику методів, якими користується соціологія.
7. Проаналізуйте соціальну сутність соціології.
8. Чому на вашу думку слід вивчати соціологію?
9. Чому важко дати визначення предмету соціології?
10. Проаналізуйте, чим соціологія відрізняється від інших соціогуманітарних наук?
11. Проаналізуйте структуру соціологічної системи знання.
12. Охарактеризуйте головні етапи становлення соціології як самостійної науки.
13. Назвіть історичні передумови виникнення науки про суспільство.
14. Які ви знаєте найдавніші форми відображення дійсності в суспільстві?
15. У чому на ваш погляд становить специфіка соціології?
16. Проаналізуйте внесок О.Конта, М.Вебера, Г.Спенсера, Є.Дюркгейма у світову соціологію.
17. Проаналізуйте внесок М.Драгоманова, М.Грушевського у вітчизняну соціологію.
18. Що вам відомо про розвиток соціології в Росії та Україні в ХХ столітті?

Тести

- 1. Хто вперше запропонував увести поняття “соціологія”?**
 - а) Г. Спенсер;
 - б) Е.Дюркгейм;
 - в) Р. Мертон;
 - г) О. Конт;
 - д) К. Маркс.
- 2. Відомо, що поняття “соціального” є багатозначним. Виберіть із запропонованих варіантів відповідей одну, що найбільш точно і повно, на вашу думку, відповідає його суті:**
 - а) соціальне є тотожним суспільному;
 - б) соціальне означає все те, що належить до суспільства на відміну від природи;
 - в) соціальне – це сукупність тих чи тих властивостей і особливостей суспільних відносин;
 - г) соціальне – це аспект суспільного, що визначає становище суб’єктів у соціальній структурі суспільства.
- 3. Які рівні соціологічного знання можна відокремити в структурі соціології?**
 - а) теоретичний рівень;
 - б) інформаційний рівень;
 - в) емпіричний рівень;
 - г) прикладний рівень;
 - д) рівень соціальної інженерії.

4. Коли соціологія сформувалась як наука?

- а) в XX столітті;
- б) XII-XIII століття;
- в) III – IV століття до н.е.;
- г) XIX століття;
- д) XVIII століття.

5. Яка функція не належить соціології як науці?

- а) розширення кругозору;
- б) формування світогляду;
- в) ідеологічна спрямованість;
- г) управлінська діяльність;
- д) поширення інформаційного простору.

6. Хто з соціологів розглядав суспільство з точки зору класових антагонізмів?

- а) К. Маркс;
- б) М. Вебер;
- в) Е. Дюркгейм;
- г) Г. Тард;
- д) Г. Зіммель.

7. О. Конт є засновником такого підходу до вивчення суспільства і законів його функціонування як:

- а) Інтеракціонізм;
- б) Позитивізм;
- в) Функціоналізм;
- г) Конфліктологія.

8. Хто з соціологів ввів поняття «соціальної» аномії?

- а) Р. Мертон;
- б) М. Вебер;
- в) Е. Дюркгейм;
- г) О. Конт;
- д) Г. Спенсер.

9. Хто з соціологів був засновником натуралістичного напрямку в соціології?

- а) О. Конт;
- б) К. Маркс;
- в) М. Вебер;
- г) Г. Спенсер;
- д) Г. Зіммель.

Ключові терміни і поняття

Соціологія	Мікросоціологія
Соціальні науки	Макросоціологія
Об'єкт соціології	Суспільство
Предмет соціології	Соціальна сфера
Соціальні відносини	

Теми для підготовки доповідей

1. Наукові дискусії про предмет соціології.
2. Роль соціології у соціальному реформуванні сучасного суспільства.
3. Проблеми і завдання вітчизняної соціології.
4. Внесок О.Конта в розвиток соціології.
5. Розуміюча соціологія М.Вебера.
6. Праця М.Вебера “Протестантська етика і дух капіталізму”.
7. Соціологічні погляди Г. Спенсера.
8. Соціологізм Є. Дюркгейма.
9. Є. Дюркгейм про цінності та ідеали.
10. Соціологія українського Відродження.
11. Становлення і розвиток соціологічної думки в Україні.
12. Соціологічні погляди М. Драгоманова, М. Грушевського.
13. Є. Гіденс про майбутнє соціології.
14. Феномен соціального як відображення предметної сутності соціології.
15. Місце соціології в системі соціально-гуманітарних наук.
16. Соціальні закони і реальність.
17. Макро і мікросоціологічні підходи у соціології.
18. Типи соціологічних теорій.
19. Основні соціологічні центри та служби в Україні.

Бібліографічний список

Основна література: [1-8].

Додаткова література: [1, 12, 15, 21, 28, 33, 40, 44, 45, 46, 56, 57, 61, 62, 66, 67, 69, 70, 78, 79, 80, 92, 99, 103, 107, 108, 116, 126, 143, 144, 161, 162, 171, 177, 184, 185, 188, 195, 199, 201, 218, 222].

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 2

ТЕМА 2. Суспільство як соціальна система, його соціальна структура та теорія соціальної стратифікації.

Мета заняття: засвоєння, закріплення та систематизація знань про головні ознаки суспільства та його структурні елементи, поняття соціальної структури суспільства.

План заняття

1. Сутність поняття “суспільство”, теорії його походження, ознаки, типи, дуалістичний характер сучасного суспільства.
2. Соціальна структура суспільства, його основні види та елементи.
3. Соціальна мобільність та проблеми маргінальності.
4. Теорія соціальної стратифікації, моделі соціальної нерівності.
5. Тенденції змін соціальної структури в сучасних умовах українського суспільства.

Методичні рекомендації до семінарського заняття

Під час підготовки першого питання необхідно звернути увагу на зміст поняття суспільства та його структурні елементи. У соціології термін “суспільство” вживається в більш широкому розумінні. Суспільство – це сукупність усіх засобів взаємодії та форм об'єднання людей, що склалися історично, мають спільну територію, загальні культурні цінності та соціальні норми, характеризуються соціокультурною ідентичністю її членів. Існують соціологічні наукові концепції, які трактують походження суспільства. Це – інструментальна, сексуальна, гендерна, семантична концепції. Курсанти повинні знати історичні типи суспільства, характерні особливості сучасного суспільства (див. Соціологія: Підручник для курсантів вищих навчальних закладів (за ред. В.Г. Городяненка - К., 2008 – с. 113-128).

Розкриваючи зміст другого питання, слід звернути увагу на поняття соціальна структура суспільства, як воно вживається у сучасному етапі. Під поняттям “соціальна структура” соціологи розуміють сукупність взаємопов'язаних між собою й упорядкованих відносно одна одної стабільних спільностей людей – соціальних груп, певний порядок їх взаємозв'язку і взаємодії. Існують різні підходи до визначення соціальних складових, наприклад, А. Кравченко трактує структуру суспільства, як сукупність статусів і ролей, В. Андрющенко, М. Горлач визначають сутність соціальної структури як сукупність взаємозв'язаних і взаємодіючих упорядкованих стосовно одна одної соціальних спільнот, прошарків, груп. До недавнього часу уявлення про соціальну структуру радянського суспільства формувалися тільки на основі офіційної марксистсько–ленінської ідеології, яка в цьому питанні виходила з ленінських класових ознак. Сьогодні перевага у справі вивчення соціальної структури віддається теорії соціальної стратифікації, засновниками якої були М. Вебер і П. Сорокін. Курсанти повинні знати, що в соціальній нерівності є дві важливі характеристики суспільства: соціальна нерівність і соціальна різномірність.

У третьому питанні необхідно засвоїти поняття мобільність. Соціальна мобільність – це міжгрупова або просторова рухливість населення, його здатність (готовність) до соціальних переміщень. Рекомендуємо вивчити працю П. Сорокіна “ Соціальна мобільність” у якій формулює завдання, основні поняття і принципи дослідження руху індивідів у соціальному просторі.

Стосовно маргіналізації слід відмітити, що це процес зміни суб'єктом одного соціально-економічного статусу на інший.

Слід чітко знати, що головними критеріями стратифікації сучасного суспільства виступають: власність, прибуток, багатство, влада, престиж. Соціологи виділяють чотири основні історичні системи: рабство, касты, верстви, класи.

При підготовці четвертого питання потрібно звернути увагу на те, що соціальна стратифікація одна з провідних тем соціології. У соціології існують різні методологічні підходи до вирішення питань про суть, витоки і

перспективи розвитку соціальної стратифікації: функціональний, конфліктний та еволюційний.

У п'ятому питанні слід звернути увагу, на те, що починаючи з 90-х років почався процес трансформації українського суспільства, від однієї моделі до другої. В цьому процесі ідуть процеси реформування "зверху", ідуть процеси переходу до різних форм власності, ринкової економіки. В країні починають виникають групи торгово-посередницької буржуазії, яка зараз становить 5-7млн. чоловік. Виникають слої, зв'язані з ринковими відносинами - працівники маркетингової служби, реклами, менеджери власних підприємств. Серед них соціологи виділяють менеджери, підприємці, самостійні робітники, бізнесмени. Стратифікаційні процеси в Україні супроводжуються конфліктними ситуаціями, корені яких просліджуються через відношення підростаючого керівника соціальних груп – суб'єктів інтересів.

Питання для обговорення

1. Що таке соціальна група, соціальна спільнота?
2. Назвіть основні соціальні підструктури суспільства.
3. Поясніть, що таке соціальна стратифікація?
4. Назвіть причини соціальної нерівності.
5. Чим, на вашу думку, пояснюється крайня нечисленність у нашому суспільстві "середнього класу"?
6. Визначте які фактори впливають на рівень соціальної мобільності?
7. Охарактеризуйте себе як суб'єкта соціальної структури суспільства.
8. Назвіть соціально-класові утворення, які з'явилися в умовах трансформації українського суспільства.
9. Що таке маргінальність? Що вплинуло на їх появу? Які ймовірні тенденції їх розвитку?
10. Проаналізуйте, яка різниця у методологічних підходах до аналізу соціальної стратифікації?
11. Чим відрізняється соціальна структура суспільства від соціальної стратифікації?
12. Проаналізуйте, які сьогодні існують основні класи і прошарки в Україні?
13. Подумайте, яка роль середнього класу в суспільстві?
14. Приведіть приклади конфліктів у сучасній Україні.
15. Наведіть приклади, які соціальні групи і спільноти становлять соціальну структуру суспільства.
16. Яка відмінність між поняттям "клас" і "страта"?
17. Визначте, які особливості еволюції соціально-класової структури українського суспільства на сучасному етапі?
18. Проаналізуйте позиції і політичну поведінку соціальних верств в Україні.

Тести

1. Які типи суспільства, з точки зору цивілізаційного підходу, є вірними?

- а) феодалний;
- б) доіндустріальний;
- в) індустріальний;
- г) інформаційний;
- д) постіндустріальний.

2. Який тип суспільства соціології називається традиційним?

- а) інформаційне;
- б) соціалістичне;
- в) аграрне;
- г) індустріальне.

3. Серед наведених факторів відзначте ті, що на думку П.Сорокіна, стимулюють групову мобільність:

- а) створення імперії;
- б) вигідний шлюб;
- в) зміна влади;
- г) соціальний статус родини.

4. Який тип стратифікації називається відкритим?

- а) рабство;
- б) класи;
- в) касти;
- г) стани.

5. Які основні компоненти соціальної нерівності були закладені в теорію соціальної стратифікації?

- а) соціальний статус, влада, походження;
- б) освіта, доход, влада, престиж;
- в) доход, влада, походження, престиж;
- г) доход, влада, професія, престиж.

Ключові терміни і поняття

Суспільство	Відкрите суспільство
Влада	Еліта
Соціальна група	Нерівність
Соціальна структура	Олігархія
Клас	Середній клас
Маргінальні соціальні групи	Статус
Рабство	Стратифікація
Закрите суспільство	Престиж
Прошарки	Каста
Прибуток	Соціальна мобільність

Теми для підготовки доповідей

1. Системний аналіз суспільства в історії соціології.

2. Соціальна стратифікація сучасного українського суспільства.
3. Зміни та основні тенденції розвитку соціальної структури українського суспільства на сучасному етапі.
4. Концепція М.Вебера про сутність, джерела і тенденції розвитку соціальної нерівності.
5. П.Сорокін про форми соціальної стратифікації.
6. Формування ринку праці в Україні
7. Основні тенденції соціальної диференціації українського суспільства.
8. Соціальна мобільність і міграційні процеси в Україні.
9. Проблеми формування "середнього класу" в сучасній Україні.
10. Маргінальність соціальних груп в умовах трансформації українського суспільства.
11. Соціальний портрет підприємця.
12. К. Маркс про причини соціальної нерівності і перспективи його розвитку.
13. Україна на шляху до громадянського суспільства: труднощі та перспективи.
14. Формування ринку праці в Україні та його вплив на зміну соціальної структури суспільства.
15. Формування соціальних спільнот у сучасній Україні.
16. Сутність та перспективи розвитку соціальної стратифікації в Україні.

Бібліографічний список

Основна література: [1-8].

Додаткова література: [3, 8, 9, 10, 13, 17, 20, 25, 26, 34, 45, 50, 59, 92, 108, 113, 115, 133, 136, 146, 147, 153, 154, 168, 175, 189, 193, 207, 213, 217, 220].

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 3

Тема 3. Організація соціологічних досліджень. Методи збирання та аналізу соціологічної інформації

Мета заняття: засвоєння, закріплення та систематизація знань про сутність та технології розробки програми соціологічного дослідження, основні компоненти методологічного розділу програми, визначити сутність методики й основних методів соціологічних досліджень, охарактеризувати суть соціальних технологій, проаналізувати основні методи збирання соціологічної інформації.

План заняття

1. Поняття, етапи, види та функції соціологічних досліджень.
2. Програма соціологічного дослідження: поняття, призначення, компоненти.
3. Вибірка у соціологічному дослідженні.

4. Опитування як метод збору соціологічної інформації, його місце серед інших методів соціологічного дослідження.
5. Аналіз документів і спостереження в соціології.
6. Обробка та аналіз соціальної інформації.

Методичні рекомендації до семінарського заняття

Пристаючи до розкриття першого питання необхідно пояснити спочатку сутність поняття «соціологічне дослідження». У соціології воно визначається як система логічно послідовних методологічних, методичних і організаційно-технічних процедур, пов'язаних між собою єдиною метою. Курсанти повинні знати, що соціологічне дослідження являє собою багатогранний процес, який об'єднує теоретико-методологічний, так і емпіричний рівні пізнання. Поряд із цим слід розрізняти суто соціологічні й соціальні дослідження. Перші покликані вивчати закономірності функціонування і розвитку різноманітних соціальних спільнот, характер та засоби взаємодії спільної діяльності людей. Соціальні дослідження передбачають вивчення конкретних форм і умов соціальної взаємодії людей – економічних, політичних, демографічних тощо.

Соціологічне дослідження – система логічно послідовних методологічних, методичних та організаційно-технічних процедур для отримання наукових знань про соціальне явище, процес.

Соціологічне дослідження незалежно від його типу (виду) містить у собі чотири взаємопов'язаних етапи:

- 1) підготовку дослідження;
- 2) збирання первинної соціологічної інформації;
- 3) підготовку зібраної інформації до опрацювання та її опрацювання;
- 4) аналіз отриманої інформації, підбиття підсумків дослідження та розробку відповідних висновків і рекомендацій.

Основні функції соціологічного дослідження: пізнавальна, методологічна, практична, інформаційна, управлінська. За метою виокремлюють: фундаментальні і прикладні дослідження, пошукові, описові, аналітичні.

При підготовці до обговорення другого питання необхідно звернути увагу, що програма соціологічного дослідження, без якої неможливе його якісне приведення, є стратегічним документом наукового пошуку, теоретико-методологічною основою цієї сукупності процедур дослідження. Вона містить схему логічно обґрунтованого переходу від загальних теоретичних уявлень про досліджуване соціальне явище, до використання інструментарію і виконання дослідницьких процедур (збирання, обробки та аналізу інформації). Програма виконує методологічну, методичну, організаційну функції. Вона включає:

- 1) визначення проблеми, об'єкта і предмета дослідження;
- 2) попередній систематичний аналіз об'єкта дослідження;
- 3) характеристику мети і понять;
- 4) інтерпретацію основних понять;
- 5) формулювання робочих гіпотез;
- 6) визначення стратегічного плану дослідження;

- 7) складання плану вибірки;
- 8) опис методів збирання соціологічних даних;
- 9) опис схеми аналізу та подання даних.

При підготовці третього питання слід звернути увагу на те, що серед основних методів соціологічних досліджень виділяють такі :

- метод аналізу документів;
- метод опитування;
- метод спостереження;
- метод експерименту.

При підготовці третього питання необхідно звернути увагу на те, що метод вибірки – науково ґрунтовий підхід, що дозволяє робити висновки про об'єкт як ціле, спираючись при цьому на данні аналізу лише його окремих ознак. Курсанти повинні засвоїти, що вибірка робить можливим дослідження великих і глобальних об'єктів, скорочує витрати часу на їх проведення та зменшує грошові витрати, підвищує надійність соціальної інформації. Існує багато способів відбору. Це – видадкова вибірка, цілеспрямована, систематична, гніздова, стратифікована.

У четвертому питанні треба усвідомити, що серед методів збору первинної інформації в соціології особливе місце займає метод опитування. Аналіз вітчизняних і зарубіжних публікацій показує, що в 60-70% їх використовуються данні, одержані методом опитування. Слід підкреслити, що поняття опитування використовується не тільки в соціології, а й інших науках. Опитування можна визначити як метод збору соціальної інформації про досліджувальний об'єкт у ході безпосереднього (інтерв'ю) чи опосередкованого (анкетування) соціально – психологічного спілкування соціолога і респондента (опитуваного) шляхом реєстрації відповіді респондентів на питання, які задаються соціологом і впливають із цілей і завдань дослідження. Одним з найбільш поширених видів опитування є анкетування. Анкета являє собою тиражований документ, в якому міститься певна сукупність запитань, сформульованих і пов'язаних між собою за встановленими правилами. Поняття соціологічне інтерв'ю визначається як метод збору соціологічної інформації, що групується на соціально – психологічній взаємодії між інтерв'юером з метою одержання даних, що цікавлять дослідника.

При підготовці п'ятого питання слід мати на увазі, що документ – це засіб закріплення встановленим способом за допомогою соціального носія інформації фактів, явищ, процесів об'єктивної реальності та розумові діяльності людини. Слід знати види документів – письмові, іконографічні, фонетичні, комп'ютерні. Соціологічне спостереження – метод збору наукової інформації, сутність якого полягає в безпосередній реєстрації фактів, явищ, процесів, що відбуваються у соціальній реальності. Для соціологічного спостереження характерними є систематичність, планомірність, цілеспрямованість. Цей метод ефективно застосовують у дослідженнях поведінки окремих індивідів, соціальних груп, спільнот у різноманітних сферах.

Приступаючи до вивчення шостого питання слід мати на увазі, що головне завдання цього етапу – перевірка емпіричних даних, одержаних за допомогою соціологічних методів у такі, що дозволяють зробити змістовний аналіз, перевірити гіпотези, обґрунтувати висновки і рекомендації. Аналіз соціологічних даних – це фактично членування об'єкта на певні елементи. Він включає ряд етапів (процедур), а саме: опрацювання інформації, узагальнення даних, інтерпретацію отриманої інформації. Опрацювання певної інформації має певну послідовність, тобто спочатку проводиться перевірка всього масиву інструментарію щодо точності, повноти та якості його заповнення, а згодом він передається кодуванню та безпосередньому опрацюванню ручним чи машинним способом. Курсанти повинні пам'ятати, що інтерпретація соціологічних даних – заключна частина аналізу соціологічних величин (отриманих на попередніх етапах) у логічну форму. Використання та впровадження соціологічних даних, які отримані в ході проведеного дослідження можуть здійснюватись у різних формах, а саме у формі захисту результатів дослідження, у формі публікації основних висновків на конференціях і т. п.

Питання для обговорення

1. Дайте характеристику про поняття, основні етапи і процедури соціологічних досліджень.
2. Проаналізуйте специфіку співвідношень понять "методологія", "метод", "методика" в соціології.
3. В чому на ваш погляд характеризується метод в соціології?
4. Якими методами користується соціологія при пізнанні світу?
5. Які елементи складають програму соціологічних досліджень?
6. Поясніть, що визначає особливість методу вибірки?
7. Чим визначається репрезентативність вибіркової сукупності?
8. Як класифікувати документи?
9. Які є методи аналізу документів?
10. У чому полягає специфіка опитування як методу збору первинної соціологічної інформації?
11. Охарактеризуйте види соціологічного опитування.
12. Чому анкетування є одним з найпоширеніших видів соціологічного опитування?
13. Охарактеризуйте переваги і недоліки соціологічного інтерв'ю.
14. У чому суть та особливості соціометричного опитування?
15. Приведіть приклади співпраці соціологів і програмістів.

Тести

1. Що таке генеральна сукупність?:

- а) частина об'єкта дослідження, яка вивчається;
- б) частина об'єкта дослідження, на яку соціолог із визначеної мірою точності зможе поширювати висновки;
- в) усі утримані результати дослідження;
- г) усі форми і методи роботи, які застосовуються в дослідженні.

2. Який метод ви застосовуєте, якщо треба дослідити великі масиви документів (газет, часописів, тощо)?

- а) дискурс-аналіз;
- б) ін форм-аналіз;
- в) факторний аналіз;
- г) контент-аналіз.

3. Як називають людину, яка відповідає на питання анкети?

- а) кореспондент;
- б) респондент;
- в) відповідач;
- г) повідомник.

4. Програма конкретного соціологічного дослідження обов'язково включає збір інформації про предмет дослідження:

- а) Так;
- б) Ні.

5. Що в емпіричному соціологічному дослідженні називається інструментарієм?

- а) програма дослідження;
- б) анкета, бланк, інтерв'ю;
- в) диктофон, магнітофон;
- г) методичні вказівки, інструкції щодо дослідження.

6. Які якості основних компонентів соціальної нерівності виділив М. Вебер?

- а) Влада, професія, доход;
- б) Влада, походження (соціальний статус родини), престиж;
- в) Влада, доход, престиж;
- г) Доход, влада, престиж;
- д) Влада, престиж, освіта.

7. Хто з великих учених пов'язував розвиток суспільства з п'ятьма суспільно-економічними формаціями (первісна, рабовласницька, феодална, капіталістична, комуністична)?

- а) М.Вебер;
- б) Е. Дюркгейм;
- в) К. Маркс;
- г) О. Конт;
- д) Г. Спенсер.

8. Назвіть засновника Українського соціологічного інституту у Відні?

- а) Д. Донцов;
- б) В. Липинський;
- в) М. Грушевський;
- г) В. Вінниченко;
- д) М. Костомаров.

9. Структура соціологічного знання має:

- а) два рівні: теоретична соціологія і емпіричні дослідження;
- б) два рівні: (теоретична соціологія і емпіричні дослідження) та два підрівні (соціоінженерний рівень і рівень знань про організацію соціологічних служб);
- в) три рівні: теоретична соціологія, спеціальні соціологічні теорії та емпіричні дослідження.

Ключові терміни і поняття

Соціологічне дослідження	Спостереження
Респондент	Документ
Програма соціологічного дослідження	Експеримент
Генеральна сукупність	Опитування
Вибіркова сукупність	Соціометричний метод
Анкета	Гіпотеза
Інтерв'ю	Репрезентативність

Теми для підготовки доповідей

1. Роль соціологічних досліджень у трансформації суспільства.
2. Маркетингові дослідження у ринковій системі.
3. Принцип вірогідності у соціальному пізнанні.
4. Цільове призначення, переваги, недоліки різних видів опитування.
5. Анкетування та специфіка його використання в соціологічному дослідженні.
6. Особливості інтерв'ю як методу збору соціологічної інформації.
7. Поняття, загальна характеристика спостереження як способу одержання первинної соціологічної інформації.
8. Місце спостереження серед інших методів соціологічного дослідження.
9. Документальні джерела в теорії соціального управління.
10. Техніка та процедури підготовчого етапу обробки соціальної інформації.
11. Програма соціологічного спостереження: поняття, специфіка розробки.

Бібліографічний список

Основна література: [1-8].

Додаткова література: [3, 16, 30, 38, 45, 57, 58, 91, 102, 114, 136, 153, 156, 158, 167, 194, 211, 224].

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 4

ТЕМА 6. Сутність особистості та проблеми її соціалізації

Мета заняття: виявити предмет дослідження соціології особистості, розкрити взаємовідносини особистості і суспільства, допомогти курсантам у процесі самопізнання і осмислення спілкування з іншими людьми та суспільством.

План заняття

1. Соціологічні підходи і теорії дослідження та визначення особистості і основні напрями їх дослідження.
2. Соціальна типологія і структура особистості.
3. Основні проблеми соціалізації особистості.
4. Життєвий шлях особистості.

Методичні рекомендації до семінарського заняття

У першому і другому питаннях слід підкреслити, що соціологія особистості – це одна із спеціальних соціологічних теорій, предметом дослідження якої є особа як об’єкт соціальних відносин на рівні її взаємозв’язків з соціальними спільнотами.

Говорячи про особистість у соціологічному аспекті слід уточнити поняття “людина”, “індивід”, “індивідуальність”, “особистість”.

Курсанти повинні чітко знати основні проблеми соціології особистості:

1. Вивчення особистості як елемента, творця і представника соціальних спільнот і соціальних інститутів.
2. Аналіз особистості як об’єкта соціальних відносин (коли на перший план висувається вплив суспільства на особистість у процесі її формування, соціалізації, виховання).
3. Розгляд особистості як суб’єкта суспільних відносин (включно з її соціальною діяльністю).

Серед концепцій особистості слід назвати рольову теорію (Т.Парсонс, Р.Мертон та ін.) побудовану на засадах уявлення про особу як суб’єкт соціальної діяльності, основний зміст якої полягає у виконанні соціальних ролей. Символічний інтеракціонізм (Ч. Кулі, Дж. Мід) розглядає самосвідомість людини як результат соціальної взаємодії (інтеракції). Марксистська теорія особистості (В. Ядов, І. Кон) залишається досить популярною серед сучасних західних соціологічних шкіл, які намагаються об’єднати окремі положення марксизму з іншими соціальними теоріями (неомарксизм, критична соціологія). Проблемам формування соціальних типів особистості значна увага приділяється психоаналітичній соціології. Духовним джерелом якої є соціологічні праці австрійського психолога З.Фрейда і неофрейдистів (К. Хорні, Є. Фромм). Сучасні тенденції розвитку соціологічної теорії особистості – це інтеграція у конкретних дослідженнях окремих елементів класичних теоретичних підходів у соціології та соціальній психології.

Щодо соціальної типології і структури особистості рекомендуємо зупинитись на наступних аспектах проблеми:

- теорія соціального характеру;
- базисний тип особистості за соціалізму та в посттоталітарному суспільстві;
- рольова структура особистості й рольові конфлікти.

У третьому питанні слід зупинитися на категорії соціалізація. Соціалізація – це процес засвоєння і подальшого розвитку індивідом соціального і культурного досвіду, трудових навичок, знань, норм, цінностей, традицій, які накопичуються і передаються від покоління до покоління з метою формування соціальних якостей та розвитку своєї індивідуальності.

Соціалізація проходить кілька ступенів, які формуються завдяки діалогу:

1. Я і я (внутрішній діалог, духовний світ).
2. Я і ти (основні моральні почуття любові, дружби).
3. Я і ми (групові, кланові, національні, класові звичаї, традиції).
4. Я і вони (міжособові, міжгрупові суперечності).
5. Я і людство – родова самосвідомість.
6. Я і суспільство (ставлення до світу).
7. Я і природа (екологічна свідомість).

Курсантам слід звернути увагу на фактори механізму соціалізації особистості, соціальну адаптацію і активність особистості, методику дослідження соціалізації особистості.

Таким чином, проблематика людини завжди є центральною в соціології. Соціологія особистості є, по суті, специфічною формою засвоєння людиною суспільних відносин. Потрібно звернути увагу, що особистість формується у процесі соціалізації і є продуктом індивідуального досвіду та соціальної взаємодії. Курсанти повинні знати головні рівні, фази, етапи, стадії соціалізації.

По четвертому питанню слід підкреслити, що це процес самореалізації особистості, втілення у життєвому процесі певних цілей, задумів, життєвих програм. Курсанти повинні дати характеристику соціального віку людини, який складається з хронологічного, біологічного, психічного віків.

Питання для обговорення

1. Дайте визначення, що таке особистість?
2. Що таке статус і роль особистості?
3. У чому, на вашу думку, сутність і практичне значення теорії ролей особистості?
4. Перелічіть основні компоненти внутрішньої структури особистості.
5. Поясніть, що таке потреби? Їх класифікація.
6. Що таке інтерес?
7. Що становлять цінності і ціннісні орієнтири?
8. Що таке соціальний тип особистості?
9. Проаналізуйте яку роль в житті суспільства і особистості мають процеси соціалізації?

10. Визначте які фактори, на вашу думку, найбільше впливають на соціалізацію особистості у сучасній Україні?

11. Проаналізуйте яке значення для соціалізації особистості мають виховання і освіта? Аргументуйте свою відповідь.

12. Як ви вважаєте, від чого залежить оцінка особистості з боку людей?

13. Що, на вашу думку, слід включити до загальнолюдських цінностей?

14. Що, на вашу думку, слід включити до національних цінностей?

15. Визначте, що уявляє собою суспільні якості людини?

16. Покажіть на конкретних прикладах зв'язок між потребами й інтересами людської діяльності?

17. Що ми розуміємо під ролевою поведінкою?

18. На які групи можна поділити фактори, які впливають на формування особистості людини?

19. Як культура, на вашу думку, впливає на особистість?

20. Назвіть критерії і показники соціальної активності особистості.

21. За допомогою яких факторів відбувається соціалізація особистості?

Тести

1. Назвіть три соціальних інститути, що діють у кожній з перелічених сфер суспільства:

- а) економічна сфера;
- б) політична сфера;
- в) культурна сфера;
- г) соціальна сфера.

2. Функції соціальних інститутів поділяються на:

- а) декларовані і відносні;
- б) явні й абсолютні;
- в) приховані і латентні;
- г) явні і латентні.

3. Про який соціальний інститут йде мова: інститут, який специфічними методами реалізує процес соціалізації людей (підготовку і залучення до життя суспільства)?

- а) виховання;
- б) освіти;
- в) соціального контролю;
- г) сім'ї та шлюбу.

4. Які основні прояви дисфункцій у роботі соціального інституту?

- а) девіація;
- б) деномінація;
- в) порсоналізація;
- г) деривація.

5. За якими ознаками соціальні організації відрізняються від соціальних інститутів?

- а) наявність системи норм, регулюючих взаємодію;

- б) наявність чіткої ієрархії – загальнообов’язкового порядку, системи статусів і ролей;
- в) наявність мети діяльності;
- г) висока ступінь формалізації відносин;
- д) наявність системи санкцій за невиконання ролей, норм, стандартів поведінки.

6. Чи можливо, коли один соціальний інститут виконуватиме багато функцій, а декілька інститутів одну й ту ж функцію?

- а) да;
- б) ні.

7. Назвіть ключову типологію особистості:

- а) ідеальний тип;
- б) нормативний тип;
- в) реально існуючий.

8. Назвіть характерні риси духовної структури особистості:

- а) самосвідомість;
- б) ціннісні орієнтації;
- в) соціальні відносини;
- г) духовність;
- д) потреби;
- е) інтереси;
- ж) мотиви;
- з) соціальні норми;
- к) смаки і звичаї.

9. Визначте відповідні кожному мислителю теорії особистості:

а) К.Маркс	1. гуманістична
б) Ч. Кулі	2. Екзистенціальна
в) З. Фрейд	3. Психологічна
г) К. Ясперс	4. Марксистська
д) Е. Фромм	5. Рольова

10. Хто був засновником теорії соціальної аномії?

- а) О.Конт;
- б) Е. Дюркгейм;
- в) М.Вебер;
- г) А. Сен-Сімон;
- д) Т. Парсонс.

11. Назвіть стадії соціалізації:

- а) девіація та інтеграція;
- б) адаптація та інтеріоризація;
- в) соціальний контроль та девіація;
- г) інтеграція;
- д) адаптація та соціальний контроль.

12. Процес соціалізації охоплює:

- а) ранній дитячий вік;
- б) дитячий та юнацький вік;

- в) працездатний вік;
- г) старість.

13. “Особистість” – біологічна сутність людини, вища ступінь еволюції. Чи вірне це твердження?

- а) вірно;
- б) не вірно.

14. Які соціальні інститути виконують контрольну функцію у суспільстві (дві відповіді)?

- а) політичні;
- б) споживацькі;
- в) культурні;
- г) освітні;
- д) сімейні.

Ключові терміни і поняття

Соціальна організація	Референтна група
Ієрархія	Потреби
Соціальний інститут	Цінність
Формальна організація	Соціальний характер
Особистість	Установка
Людина	Рольова структура особистості
Індивід	Нормативний підхід
Персона	Функціональний підхід
Соціалізація	Бюрократія
Соціальний статус	Поведінка приватна
Соціальна роль	Поведінка публічна

Теми для підготовки доповідей

1. Проблема соціалізації особистості в умовах ринкових відносин.
2. Основні підходи до проблеми особистості в історії соціологічної думки.
3. Соціалізація стрижень соціального життя.
4. Проблема ідентифікації особистості у сучасній соціології.
5. Референтна група та її місце у житті сучасної соціології.
6. Ціннісна свідомість особистості.
7. Проблеми соціалізації особистості в умовах ринкових відносин.
8. Суїцид та сучасні причини його виникнення.
9. Девіантна поведінка молоді: причини та особливості.
10. Соціальне та біологічне в людині.

Бібліографічний список

Основна література: [1-8].

Додаткова література: [4, 17, 19, 25, 26, 39, 45, 52, 53, 61, 63, 77, 83, 84, 86, 97, 98, 101, 104, 105, 120, 130, 162, 176, 187, 195, 203, 213].

СЕМІНАРСЬКЕ ЗАНЯТТЯ № 5

ТЕМА 7. Соціологія молоді у аспекті соціальних конфліктів

Мета заняття: систематизувати знання курсантів з теми, з'ясувати місце соціології молоді у системі соціологічного знання.

План заняття

1. Молодь у соціальній структурі суспільства, основні соціологічні поняття і категорії.
2. Загальна характеристика основних етапів розвитку вітчизняної соціології молоді, дослідження молодіжних проблем у дореволюційний період у 20-30 роки.
3. Характеристика і напрями досліджень наукових соціологічних шкіл у галузі молодіжної проблематики у 60-2016 роки.
4. Ціннісний світ сучасної молоді України.

Методичні рекомендації до семінарського заняття

Вивчення цієї теми необхідно розпочати з тлумачення поняття соціології молоді. Ця галузь соціології, що досліджує специфічну соціально-демографічну спільноту в сукупності соціальних ознак та характеристик.

Розглядаючи перше питання слід мати на увазі, що сьогодні настала потреба у виробленні нової концептуальної схеми соціології молоді, в якій молодь виступатиме не як пасивний об'єкт, а як активний дійовий суб'єкт суспільних перетворень, що відбуваються на всьому пострадянському просторі.

При розкритті першого питання звертаємо увагу на основні поняття і категорії, даємо їм оцінку:

- поняття молодь;
- соціальні риси молоді;
- специфіка свідомості і поведінки молоді;
- соціальна активність і зрілість молоді.

Останнім часом нижньою межею молодіжного віку вважається 14, верхньою – 35 років. В основу цієї точки зору (14-35) покладено тезу про “продовження юності, збільшення часу сходження у соціальне життя. Треба мати на увазі, що учені дискутують щодо понять, які розкривають сутність спеціальної соціологічної теорії молоді. Це проблеми становлення молоді (І.Кон, Є.Головаха) “вибір професії”, “професійна мобільність” (Л. Шпак, В.Оссовський, Л.Аза В.Шубкін), “становлення молодого спеціаліста” (О.Якуба, Д.Зюзін) тощо.

При розгляді другого питання слід мати на увазі, що перший етап формування вітчизняної соціології молоді охоплює 20-30 роки ХХ ст. найглибші дослідження були проведені Л.Виготським, М.Рубінштейном, О. Колодною та ін. Особливого значення надавалось вивченню робітничої молоді, джерел поповнення робітничого класу, мотивів обрання професії, інтересів і потреб проведення вільного часу.

У третьому питанні слід мати на увазі, що посилення інтересу до молодіжної проблематики було пов'язано з націленістю на виховання молоді у комуністичному дусі. Певне значення для вироблення соціологічної теорії мала праця І.Кона "Соціологія особистості", в якій були визначені особливості юності. В ці роки значна увага приділялась комуністичному вихованню, професійному становленню, ставленню молоді до праці, соціалістичному змаганням.

При розгляді четвертого питання слід мати на увазі, що, як відзначають багато соціологів, молоде покоління втрачає свою духовність, морально деградує. Зараз на перехідному етапі розвитку суспільства важливо зафіксувати і уявити цінності, якими керуються молоді люди, а також розглядати їх динаміку. В якому відношенні знаходяться цінності сьогодні? Які цінності сьогодні руйнуються, а які залишаються? Яка ієрархія системи цінностей? Які характерні риси сучасної молоді? Рекомендуємо курсантам помислити над цими поняттями, використовуючи сучасну соціологічну літературу про цінності.

Питання для обговорення

1. Дайте характеристику обставин, що зумовили формування спеціальної соціологічної теорії молоді.
2. У чому ви вбачаєте соціально-психологічні особливості молодіжної спільноти?
3. Охарактеризуйте основні соціально-економічні проблеми сучасного студентства і курсантів.
4. Назвіть основні молодіжні проблеми в сучасному суспільстві. Дайте їм коротку характеристику.
5. Які цінності домінують у свідомості сучасної молоді? Що характеризує соціальну зрілість молоді?
6. Дайте загальну характеристику основних рис молоді як соціально-демографічної групи.
7. Зробіть соціальний прогноз молоді ХХІ століття.
8. Проаналізуйте, у чому суть і причини девіантної поведінки молоді?
9. Які основні причини підштовхують молодь до протиправних дій?
10. Порівняйте, у чому полягають особливості тлумачення поняття "молодь" західною і вітчизняною соціологією.

Тести

1. Назвіть основні соціологічні молодіжні проблеми:
 - а) дослідження і ролі місця соціальному розвитку суспільства;
 - б) вивчення тенденцій зміни її соціального обличчя, норм, цінностей та інтересів;
 - в) аналіз процесів, що відбуваються у молодіжному середовищі.
2. Дайте визначення поняттям **молодь** в значенні, яке вживає **соціологія**?
 - а) це молоде покоління людей;

б) це специфічна соціальна спільнота;

в) це соціально-демографічна спільнота, якій притаманні специфічні фізіологічні, психологічні пізнавальні властивості.

3. На думку американських соціологів, тинейджери - це юнаки та дівчата, вік яких коливається у межах:

а) від 11 до 15 років;

б) від 13 до 19 років;

в) від 12 до 17 років;

г) від 11 до 14 років.

4. Що є найважливішою характеристикою поняття “молодь”:

а) вікові показники;

б) самоідентифікація особистості;

в) соціальні показники процесу соціалізації;

г) зовнішній вигляд.

5. Рух та надання жінкам право обирати, має назву:

а) фемінізм;

б) суфражизм;

в) егалітаризм;

г) жіноча революція.

6. Сім'я – це:

а) соціальна організація та мала соціальна група;

б) соціальний інститут;

в) мала соціальна група;

г) соціальний інститут та мала соціальна група.

7. Які із слідуєчи понять характеризують тип сімейної структури?

а) моногамія;

б) нуклеарність;

в) екзогамія;

г) дистатність;

д) полігінія;

е) ендогамія.

8. Як називається правило, обмежуюче вибір шлюбного партнера тільки в ні обумовлених груп?

а) ендогамія;

б) патрилокальність;

в) екзогамія;

г) неолокальність.

Ключові терміни і поняття

Соціологія молоді

Молодь

Соціальне самовизначення молоді

Політичне самовизначення молоді

Професійне самовизначення молоді

Девіантна поведінка молоді

Ювенологія

Соціальний портрет

Теми для підготовки доповідей

1. Молодь як суб`єкт та об`єкт суспільних відносин.
2. Соціально-психологічні особливості сучасної молодіжної спільноти.
3. Соціальні проблеми сучасної української молоді та їх соціологічні дослідження.
4. Характеристика основних методологічних підходів до вивчення процесів, що відбуваються у молодіжному середовищі.
5. Соціальні характеристики сучасної української молоді.
6. Розробка молодіжної проблематики у сучасній західній соціології.
7. Внесок у формування і розвиток соціології молоді українських соціологів.
8. Українські наукові школи у галузі дослідження молодіжних проблем: історія і сучасність.
9. Молодіжна субкультура: поняття, напрями, дослідження.

Бібліографічний список

Основна література: [1-8].

Додаткова література: [6, 44, 45, 51, 54, 55, 65, 75, 83, 85, 90, 95, 100, 109, 118, 121, 127, 130, 131, 137, 138, 139, 140, 149, 150, 156, 169, 176, 180, 182, 186, 195, 197, 198, 205, 209, 221].

4. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИКОНАННЯ ІНДИВІДУАЛЬНИХ ЗАВДАНЬ

Індивідуальні науково-дослідні завдання, як форма організації навчального процесу, мають на меті поглиблення, узагальнення та закріплення знань, які курсанти одержують в процесі навчання, а також застосування цих знань на практиці, розвиток творчих здібностей, актуалізацію мотивів як навчально-пізнавальної, так і наукової та інноваційної діяльності курсантів.

Індивідуальні завдання повинні формувати уміння курсантів індивідуально працювати над рекомендованим матеріалом, свідомо висловлювати і захищати власну точку зору, орієнтувати курсантів на засвоєння та закріплення головного, суттєвого при вивченні тем програми, розвивати самостійне мислення, навички розумової праці. Індивідуальна навчально-дослідна робота курсанта є засобом оволодіння навчальним матеріалом самостійно у вільний від обов'язкових навчальних занять час.

Для закріплення отриманих теоретичних знань курсант повинен вивчити необхідну літературу, провести учбові соціологічне дослідження з пропонованих тем.

Індивідуальні науково-дослідні завдання проводяться у вигляді учбових соціологічних досліджень та написання есе.

4.1. Методичні рекомендації щодо проведення соціологічного практикуму

Проект учбового соціологічного дослідження є одним з видів індивідуальних навчально-дослідних завдань та спрямований на розвиток уміння використовувати на практиці отримані теоретичні знання, навички самостійного проведення учбових самостійних досліджень, використовуючи для цього метод опитування, аналізу документів та спостереження. Результати соціологічного практикуму знаходять своє відображення у звіті.

Звіт навчального проекту складається з таких компонентів:

- короткий опис проекту;
- актуальність дослідження;
- формулювання проблеми;
- мета дослідження;
- основні завдання дослідження;
- основна робоча гіпотеза;
- основний метод дослідження;
- джерела інформації;
- об'єкт та предмет польового дослідження;
- проблемна ситуація, постановка проблеми;
- ступінь вивчення проблеми (історія дослідження проблеми в Україні, у світі, протиріччя в її вивченні);
- інтерпретація і операціоналізація основних понять;
- системний аналіз об'єкта дослідження;
- методи збору інформації;

- обґрунтування вибірки;
- інструментарій дослідження (анкета, щоденник спостереження, план інтерв'ю);
- статистичний аналіз дослідження (таблиця результатів);
- аналіз результатів;
- висновки;
- рекомендації;
- бібліографія (не менш 10 джерел).

Звіт про результати учбового соціологічного дослідження повинен займати не більш 15 сторінок. Робота має охайний вигляд, її переплетено або подано для перевірки в папці.

4.2. Перелік тем індивідуальних учбово-соціологічних досліджень

1. Перехід до ринку в дзеркалі суспільної думки.
2. Мотиви вибору спеціальності.
3. Проблеми приватизації у сучасних умовах.
4. Ставлення до кохання.
5. Ставлення до дружби.
6. Фермерство і передача землі у приватну власність.
7. Проблема злочинності молоді.
8. Ставлення до еміграції людей.
9. Морально-психологічний клімат у суспільному колективі.
10. Ефективне використання кадрів на виробництві, в організації.
11. Малі і акціонерні організації у суспільних умовах.
12. Підвищення цін і режим харчування.
13. Сімейні відносини.
14. Стан дисципліни у колективі, організації.
15. Придбання предметів одягу курсантами.
16. Що ми читаємо? Соціологічна оцінка періодичного видання (журналу).
17. Ставлення до мистецтва.
18. Соціальний і економічний розвиток колективу.
19. Ставлення до страхової медицини, підприємництво в охороні здоров'я.
20. Соціологічна оцінка періодичного видання (газети).
21. Ставлення до освоєння космосу.
22. Ставлення до праці.
23. Причини труднощів при навчанні у ДДУВС.
24. Громадське харчування на підприємствах і організації.
25. Погляди на політику.
26. Дослідження роботи міського громадського транспорту.
27. Погляди на громадський порядок.
28. Погляди на дисципліну.
29. Погляди на сучасну особистість.

30. Джерело коштів існування.
31. Головні цінності вашого життя.
32. Проведення вільного часу.
33. Спілкування людей.
34. Ставлення до нових економічних реформ.
35. Сенс життя.
36. Матеріальні труднощі курсантів.
37. Погляди на мораль, зміни у вимірюванні цінностей.
38. Мотиви отримання вищої освіти.
39. Житлові умови.
40. Стан життєвих цінностей у наш час.
41. Ставлення до фізкультури і спорту.
42. Ставлення до кохання.
43. Джерела інформації про повсякденні події.
44. Людина і моральність.
45. Позитивне у керівника.
46. Розлучення як шлях розриву невдалого шлюбу.
47. Сімейні труднощі курсантів і фактори, котрі на них впливають.
48. Труднощі при заочній або денній формі навчання.
49. Здоровий спосіб життя.
50. Взаємозв'язок здоров'я і сім'ї.
51. Виховання дітей в сім'ї.
52. Взаємозв'язок здоров'я і куріння.
53. Взаємозв'язок здоров'я і алкоголю.
54. Взаємозв'язок здоров'я і вживання наркотиків.
55. Основні причини розлучення.
56. Соціальний захист трудящих.
57. Причини конфліктів у колективі.
58. Шляхи попередження конфліктів у колективів.
59. Стиль відношення і спілкування керівника з колективом і особистістю.
60. Підготовленість і здібності керівника.
61. Шляхи формування авторитету керівника.
62. Політичні стереотипи студентської і курсантської молоді.
63. Естетичне виховання.
64. Оцінка якостей керівника.
65. «Чутки» як соціальний феномен.
66. Рис молодіжної субкультури.
67. Соціально-демографічні фактори, які впливають на вибір професії.
68. Праця громадських організацій колективу.
69. Характеристика ділових і людських рис Вашого керівника.
70. Соціальний портрет підприємця.
71. Якій формі міжособистісних відносин Ви віддаєте перевагу (товариш, пан).
72. Наслідки ринкових відносин.

73. Які життєві цінності мають для Вас найбільше значення.
74. Робота, яка приносить задоволення.
75. Умови життя, які приносять задоволення.
76. Мотиви вибору професії і Ваше ставлення до неї сьогодні.
77. В якій мірі робота відповідає Вашим інтересам.
78. Труднощі Вашої роботи.
79. Взаємовідносини у колективі, в якому Ви працюєте.
80. Ставлення до релігії.
81. Яка армія потрібна.
82. Ставлення до професійної (найомної) армії.
83. Соціальні конфлікти в умовах перехідного періоду.
84. Відношення до скорочення озброєних сил.
85. Ставлення людини до здоров'я.
86. Організація виробництва і праці.
87. Система оплати праці.
88. Відношення до музики.
89. Забруднення оточуючого середовища.
90. Відношення до атомних електростанцій.
91. Бачення майбутнього нашого суспільства.
92. Ставлення до укладання шлюбу і розлучення.
93. Ставлення молоді до президентських виборів в Україні 2014 р.
94. Професійна направленість курсантів вузів.
95. Ставлення до вищої освіти.
96. Сучасні міграційні явища: біженці та емігранти.
97. Зовнішня і внутрішня еміграція.
98. Соціальний захист населення України.
99. Аспекти незадоволеного читацького попиту.
100. Сучасні екологічні проблеми.
101. Бідність, як соціальний феномен.
102. Соціальні аспекти сучасних процесів в Україні.
103. Мале підприємництво в кризовому суспільстві.
104. Жіноче підприємництво: специфіка та перспективи.
105. Соціальний портрет молодого підприємця.
106. Ринок, як об'єкт соціального дослідження.
107. Безробіття в Україні.
108. Ринкові орієнтири сучасних студентів і курсантів.
109. Самогубство як соціальне явище.
110. Безробітні в структурі суспільства.
111. Робітники на приватному підприємстві.
112. Особливості сучасного безробіття в Україні.
113. Людина та бізнес.
114. Жінка і бізнес.
115. Курсантська сім'я: проблеми і стан.
116. Сім'я майбутнього: проблеми та рішення.
117. Криза сім'ї та пошуки її подолання.

118. Стабільність сім'ї: соціологічний та демографічний аспекти.
119. Сім'я і формування особистості.
120. Проблеми молодіжної політики.
121. Молодь України та наркоманія.
122. Соціальний портрет моєї групи.
123. Соціально-етичні процеси в Україні: стан та проблеми.
124. Демократія і тоталітаризм.
125. Що таке нова економічна думка (соціальний аспект).
126. Людина та ринок.
127. Який є сучасний підприємець.
128. Вища освіта у ринковій економіці.
129. Соціальний портрет сучасного курсанта-правознавця ДДУВС.
130. Молодь та освіта ХХІ сторіччя.
131. Характерні риси сучасної молоді (соціальний аспект).
132. Студентство України ХХІ сторіччя.
133. Цінності сучасної молоді.
134. Проблеми вищої школи України.
135. Як зараз робити кар'єру.
136. Відношення курсантів до навчання.
137. Формування особистості сучасного спеціаліста-фінансиста.
138. Що цінує сучасний курсант-правознавець.
139. Моє відношення до культурних цінностей (музеї, театри, концерти).
140. Підготовка та становлення спеціаліста та громадянина.
141. Культура та її значення для суспільства.
142. Соціальні конфлікти в сучасній Україні.
143. Молодь та інформаційне суспільство.
144. Соціальні проблеми сучасної молоді.
145. Проблеми сучасних курсантів I, II курсів.
146. Молодіжне безробіття: проблеми та пошуки.
147. Відношення до малозабезпечених сімей.
148. Якість підготовки сучасних фахівців, як соціальна проблема.
149. Особисте життя, як соціальна проблема.
150. Умови праці вуличних продавців книжок.
151. Економічна ментальність українців.
152. Особливості формування трудових взаємовідносин між керівництвом і найманим персоналом на приватних підприємствах.
153. Особливості взаємовідносин між робітниками і керівництвом персоналом на малих підприємствах.
154. Перспективи приватних шкіл на ринку освіти.
155. Проблеми працюючих курсантів.
156. Образ ефективного керуючого в очах підлеглих.
157. „Соціальне дно” суспільства у рамках економічної ситуації у сучасній Україні.
158. Проблеми виявлення середнього класу в Україні.
159. Вторинна зайнятість, як соціальний феномен у сучасній Україні.

160. Перспективи праці молодих співробітників.

4.3. Вимоги для написання есе

Тему для написання есе або творчого завдання курсантам пропонує викладач відповідно лекційного матеріалу.

Есе або творча робота виконується на листах форматом А-4 (до 10 сторінок).

Есе (з французької *essai* – «спроба, нарис») – прозаїчний твір невеликого обсягу і вільної композиції, який виражає індивідуальні враження і міркування з конкретного приводу або питання, відповідь на яке не обов'язково має бути вичерпною.

Таким чином при написанні есе або творчої роботи до уваги береться саме творчий виклад автором своєї думки з приводу запропонованої проблематики. Проте, бажаним є спирання на певний теоретичний матеріал, надання основних визначень. Доцільним буде використання яскравих прикладів і ілюстрацій.

Структура есе або творчої роботи:

- Титульна сторінка.
- Вступ (сутність та обґрунтування вибраної теми).
- Основна частина (викладання основного питання).
- Висновки (узагальнення та аргументовані висновки з приводу обраної проблеми).

4.4. Теми есе

1. Листи з майбутнього. Я через N років.
2. Кого потрібно формувати у нашому університеті: інтелектуалів, інтелігентів, добрих фахівців свого діла чи когось іншого?
3. Ким би Ви бажали бачити Ваших дітей: інтелігентами, інтелектуалами або ні тим ні іншим?
4. Який інтелектуально-етичний образ Ви віддаєте перевагу: нігіліст, народник, терорист-інтелігент, радянський інтелігент, пострадянський інтелігент. Поясніть мотиви Вашого вибору.
5. Як Ви розумієте зміст понять «життєвий успіх», «життєва компетентність», «моделі адаптації», «засоби виживання»?
6. Що обумовлює проблему у ставленні молоді до свого майбутнього?
7. Етнічна толерантність в Україні.
8. Сексуальні меншини і їх статус в українському суспільстві.
9. Мовна ситуація в Україні.
10. Корупційне питання у нашому суспільстві.
11. Криза української вищої освіти.
12. Використовуючи соціологічну термінологію напишіть свою або свого товариша автобіографію (не менш 3-х друкованих сторінок).
13. «Погані люди роблять погані вчинки» (Розкрийте, в чому полягає особливість соціологічного погляду на девіантну поведінку?).
14. Чому нас вчать випадки соціальної ізоляції?

15. Приведіть аргументи «за» та «проти» визнання засновниками соціології:

А) О. Конта; Б) Г. Спенсера; В) К. Маркса; Г) Е. Дюркгейма.

10. Специфіка соціальної мобільності в Україні. Які канали є найбільш поширеними у сучасних умовах?

11. Використовуючи соціологічні терміни проаналізуйте будь-яку казку.

12. Національні та мовні проблеми в Україні.

13. Україна майбутнього (соціальний прогноз).

14. Освіта майбутнього – якою вона має бути?

15. Батьки і діти – проблеми порозуміння.

16. Правопорушення у курсантському середовищі.

17. Вища освіта (український європейський стандарт).

18. Маргінальні прошарки України.

19. Модерне суспільство – що це таке?

20. Український вибір сьогодні (НАТО, ЄС).

21. Чи має місце сьогодні героїзм?

22. Вплив ЗМІ на агресивну поведінку.

23. Проблеми сексуального виховання підлітків.

24. Якість життя у сучасній Україні.

25. Вплив віртуальної культури на традиційний життєвий устрій.

26. Віртуальна культура – благо чи зло?

27. Людина радянська і людина сучасна: подібність і розбіжність.

28. Криза самоідентифікації сучасної української людини.

29. Образ сучасної жінки ЗМІ.

30. Свято як об'єкт соціологічного аналізу.

31. Реклама у сучасному суспільстві.

32. Стратегії функціонування українця в умовах кризового суспільства.

33. Політичні настрої сучасної курсантської молоді.

34. Курсантська сім'я сьогодні.

35. Девіантна поведінка молоді.

36. Міграційні настрої молоді.

37. Неформальна лексика як засіб спілкування.

38. Оцінка соціально-психологічного клімату у колективі.

39. Моє розуміння патріотизму.

40. Чи все визначають «зв'язки» у наш час?

41. Нерівність у сучасній Україні (замальовки із власного досвіду).

42. Проблеми вибору праці: інтерес або гроші.

43. Віртуальні чи реальні знайомства: за та проти.

44. Знайомства по Інтернету: плюси та мінуси.

45. Феномен паління.

46. Мат в побуті – це страх світу життя або демонічні сили.

47. Сучасні технології в підтримці здорового способу життя. Що таке здоровий спосіб життя і навпаки?

48. Тіло сучасної жінки (чоловіка): які ідеали сучасної молоді?

49. Використання пірсингу: за і проти.

50. Аналіз сучасних обрядів, церемоній, ритуалів (сучасні обряди одруження, «вечірок», «тусовок»).

51. Соціологія мод: смаки, захоплення певних груп.

52. Чи існує в даний час криза жіночності.

53. Соціальні проблеми дитинства (із власного досвіду).

54. Відношення до стариків в сучасній Україні зі сторони молоді.

55. Що у сучасному житті означає: хороша мати та хороший батько.

56. Чи маргінальне сучасне суспільство?

57. Історія мого життя (досвід соціалізації).

58. Історія моєї сім'ї (досвід соціалізації).

59. Історія мого ім'я, прізвища та роду.

60. Стратегія виживання сучасних сімей.

5. ПІДСУМКОВИЙ КОНТРОЛЬ

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДО ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Охарактеризуйте предмет і структуру соціології як науки і навчальної дисципліни.
2. Визначте основні функції соціології як науки.
3. Проаналізуйте завдання курсу «Соціологія».
4. Дайте характеристику об'єкту і предмета соціології, визначте категорії та закони соціології.
5. Охарактеризуйте загальні, спеціальні і галузеві соціологічні теорії.
6. Визначте значення соціології для розв'язання соціально-економічних і політичних проблем модернізації українського суспільства.
7. Проаналізуйте передумови виникнення соціології.
8. Проаналізуйте позитивізм О. Конта та його вплив на подальший розвиток соціології.
9. Охарактеризуйте соціологічну теорію Т. Спенсера, її основні положення, методологія.
10. Дайте визначення науковим поглядам К. Маркса, проаналізуйте їх вплив на розвиток соціологічної думки.
11. Дайте характеристику поглядам М. Вебера як основоположника «розуміючої соціології».
12. Охарактеризуйте психологічний напрям в соціології XIX століття та його вплив на подальший розвиток соціології.
13. Визначте особливості розвитку соціології у XX столітті.
14. Визначте особливості та основні напрямки розвитку соціологічної думки в Росії, Україні в кінці XIX-XX ст.
15. Дайте визначення поняттю суспільства, охарактеризуйте його сутність, типи, тенденції розвитку.
16. Визначте особливості перехідного стану сучасного українського суспільства.
17. Проведіть соціологічний аналіз соціально-економічних та політичних реформ в Україні.
18. Проаналізуйте соціальну структуру суспільства, його основні види і елементи.
19. Охарактеризуйте соціальну стратифікацію як центральне поняття при аналізі соціального.
20. Проведіть визначення і класифікацію соціальних інститутів, їх роль в життєдіяльності суспільства.
21. Дайте характеристику економічних інститутів суспільства.
22. Проведіть соціологічний аналіз економічних потреб, інтересів, цінностей різних соціальних груп.
23. Дайте характеристику політичних інститутів суспільства.
24. Охарактеризуйте сутність соціологічного вивчення політичних потреб, інтересів, електоральної поведінки різних соціальних груп.

25. Дайте характеристику сім'ї як соціального інституту і малої соціальної групи, визначте її функції.
26. Проаналізуйте освіту і науку як соціальні інститути.
27. Охарактеризуйте сутність соціологічної освіти в Україні.
28. Визначте сутність поняття особистості в соціології.
29. Визначте особливості співвідношення особистості з поняттями людина, індивід, індивідуальність.
30. Дайте характеристику процесу соціалізації особистості, визначте її основні чинники та канали.
31. Охарактеризуйте соціологію молоді, проаналізуйте її об'єкт, предмет, мету, завдання.
32. Визначте соціальні проблеми сучасної молоді.
33. Проаналізуйте стан розробки молодіжних проблем у вітчизняній соціології.
34. Охарактеризуйте соціології сім'ї і шлюбу як галузь соціологічної науки.
35. Визначте соціальні фактори кризи сучасної сім'ї.
36. Визначте сутність проблем оптимізації шлюбно-сімейних відносин.
37. Охарактеризуйте сутність сімейних конфліктів та визначте шляхи їх подолання.
38. Визначте соціальні норми і санкції.
39. Охарактеризуйте причини, форми і фактори девіантної поведінки.
40. Дайте аналіз проблем девіантної поведінки у сучасній Україні.
41. Визначте шляхи подолання девіантної поведінки.
42. Охарактеризуйте прояви соціальних зв'язків у суспільстві.
43. Проаналізуйте різновиди соціальних взаємодій.
44. Проаналізуйте соціальні аспекти сучасних економічних процесів в Україні.
45. Визначте поняття, основні етапи і процедури соціологічних досліджень.
46. Охарактеризуйте функції та особливості соціологічних досліджень.
47. Дайте визначення поняття та особливості організації компонентів програми соціологічних досліджень.
48. Визначте значення програми соціологічних досліджень.
49. Дайте загальну характеристику спостереження.
50. Охарактеризуйте специфіку використання спостережень в соціологічних дослідженнях.
51. Визначте види спостереження, охарактеризуйте їх переваги, недоліки, труднощі використання.
52. Визначте поняття документу та визначте його значення у практиці соціального пізнання.
53. Охарактеризуйте переваги, недоліки, шляхи оптимізації ручної та машинної обробки даних соціологічних досліджень.
54. Проаналізуйте соціальну сутність культури.
55. Охарактеризуйте предмет соціології культури.

56. Проаналізуйте методологічні підходи соціологічного аналізу культури.
57. Дайте визначення і охарактеризуйте форми культури.
58. Охарактеризуйте цінності як основну категорію соціології культури.
59. Проаналізуйте соціологізм Е. Дюркгейма та дайте поняття соціального факту.
60. Визначте і охарактеризуйте сутність соціального статусу особистості.
61. Охарактеризуйте особливості оцінки соціальної ролі особистості.
62. Визначте місце соціології в системі суспільствознавства, її зв'язок з іншими науками.
63. Охарактеризуйте опитування як метод збору соціологічної інформації.

6. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна література

1. Общая социология: Учебное пособие. Под общ. ред. проф. Л.Г. Эфендиева – М. : ИНФРАН, 2008. – 654 с.
2. Социология: Учебник для вузов / Л.И. Кравченко, В.Ф. Анурин. – СПб. : Питер, 2008. – 432 с.
3. Соціологічна енциклопедія / Укладач В.Г. Городяненко – К. : Академвидав, 2008. – 456 с.
4. Соціологія : відповіді на питання екзаменаційних білетів : навч. посіб / За ред. Н.Й. Черниш – К. : Знання, 2012. – 446 с.
5. Соціологія : Підручник / 4-те вид. / За ред. В.М. Пічі. – Львів, 2010. – 296 с.
6. Соціологія: Підручник / За редакцією д.і.н., професора В.Г. Городяненко. – 3-те вид., перероблене доповнене. – Київ : «Академія», 2008. – 583 с.
7. Черниш Н.Й. Соціологія: Підручник за рейтингово-модульною системою навчання. – 5-те вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2009. – 468 с. (розділ 8)
8. Ядов В.А. Стратегия социологического исследования. Описание, объяснение, понимание социальной реальности. – 3-е изд., испр. – М. : Омега – Л., 2009. – 567 с.

Додаткова література

1. Аверьянов Л.Я. Социология: Что она знает и может. – М. : Социолог, 1993.
2. Адамчук В.В., Ромашов О.В., Сорокина М.Е. Экономика и социология труда. – М., 1999.
3. Аитов Н.А. Понятие „социальная структура” в современной социологии // Социс. – № 7. – 1996.
4. Ананьев Б.Г. Человек как предмет познания. – Л., 1969.
5. Андреев В.Г. Логика социологического исследования. – М., 1987.
6. Антонова Ю.А. Домашнее насилие в отношении женщин: законодательный опыт России и США // Гендерные исследования в гуманитарных науках: современные подходы: Материалы международной научной конференции (Иваново, 15-16 сентября 2000 г.). Часть II. Социология, политология, юриспруденция, экономика. – Иваново : Издат. центр "Юнона", 2000.
7. Антонов Л.И., Медков В.Н. Социология семьи: Учебн. пособие. – М., 1996.
8. Анурин В.Ф. Проблемы эмпирического измерения социальной стратификации и социальной мобильности // Социс. – № 4. – 1993.
9. Анурин В.Ф. Экономическая стратификация: аттитюды и стереотипы сознания // Социс. – № 1. – 1995.

10. Анурин В.Ф. Политическая стратификация: содержательный аспект // Социс. – № 12. – 1996.
11. Астахов В.І. Вища школа України. – Харків, 1991.
12. Арон Р. Этапы развития социологической мысли. – М., 1993.
13. Атоян А.М. Социальная маргиналистика // Полис. – № 6. – 1993.
14. Афонин А.С. Основы мотивации труда. – К., 1994.
15. Барвінський А.О. Соціологія. Курс лекцій. – К., Центр навчальної літератури, 2005.
16. Балабанова Е.С. О комплексном характере социологических исследований. – Социол. исслед. – № 10. – 2002.
17. Балабанова Н.В. Социальный диалог. Социальное партнерство. Социальное государство / Балабанова Н. В., Жуков В. И., Пилипенко В. Е. – К. : Акад. труда и соц. отношений Федер. профсоюзов Украины, 2002.
18. Бегма Ю.К. Якісне дослідження методів впровадження соціальної відповідальності бізнесу в Україні / Бегма Ю. К., Вінніков О. Ю., Редько О. І. – К. : Центр корпор. громадянства, 2006.
19. Безпалько О.В. Соціальна робота в громаді: навч. посіб / О.В. Безпалько. – К. : Центр навч. л-ри, 2005.
20. Беяева Л.А. В поисках среднего класса // Социс. – 1999. – № 7.
21. Береговой В. І. Соціологічний дух в американській соціології (1890 – 1918 рр.), (1945 – 1991 рр.) // Грані : Науково-теоретичний і громадсько-політичний альманах / Дніпропетровський нац. ун-т, Центр соц.-політ. досліджень, 2008.
22. Бессокирная Г.П., Темницкий А.Л. Рабочие на частном предприятии: удовлетворенность жизнью // Социс. – 2000. – № 7.
23. Бизнес и общество: выгодное партнерство / Под общ. ред. А.А. Нецадина. – М. : Вершина, 2006.
24. Бирюкова М. Социальная политика как технология управления регионом / М.Бирюкова // Регіональні перспективи. – 2003. – № 2-3.
25. Близнюк В. Людський капітал як фактор економічного розвитку: еволюція методологічних підходів та сучасність / В. Близнюк // Економіка і прогнозування. – 2005. – № 2.
26. Близнюк В. Оцінка людського потенціалу економічного зростання України: теорія та практика / В. Близнюк // Україна: аспекти праці. – 2006. – № 5.
27. Богалдин-Малых В. В. Маркетинг и управление в сфере туризма и социально-культурного сервиса: туристические, гостинично-ресторанные и развлекательные комплексы: Учеб.-метод. пособие / РАО; Московский психолого-социальный ин-т. — М. : Издательство МПСИ, 2004.
28. Бороноев Л.О., Ельмеев В.Я., Орлов В.Н. О предмете социологии как общей науке об обществе // Социс. – 1991. – № 5.
29. Б'юкенен Джеймс. Суспільні фінанси і суспільний вибір. Два протилежних бачення держави / Джеймс М. Б'юкенен, Річард А. Масгрейв ; пер.з англ. А. Ю. Іщенко. – К. : Академія, 2004.

30. Бутенко Н.А. Анкетный опрос как общение социолога с респондентами. – М., 1989.
31. Васильев П. Управление развитием производства: опыт США. – М., 1989.
32. Васильев Н.Н. Я – концепция: в согласии с собой. – Элитариум : Центр дистанционного образования, 2009.
33. Вебер М. Избранные произведения. – М., 1990.
34. Вебер М. Основные понятия стратификации. // Социс. – 1994. – № 5.
35. Вебер М. Протестантская этика и дух капитализма // Вебер М. Избранные произведения. – М., 1990.
36. Виноградов О.Г., Поліщук О.О. Персональні ідеології як чинники прийняття освітніх інновацій (на прикладі системи MOODLE) // Наукові записки. Т. 97: Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота / Нац. ун-т "Києво-Могилянська академія". – К.: АГРАР МЕДІА ГРУП, 2009.
37. Витаньи И. Общество, культура, социология. – М., 1984.
38. Від соціального забезпечення до соціальної політики: зб. наук. праць / відп. та наук. ред. Я. А. Жаліло. – К. : Сатсанга, 2001.
39. Волков Ю.Г. Личность и гуманизм (социологический аспект). – М., 1995.
40. Волович В. Соціологічна освіта в Україні. //Соціологія: теорія, метод, маркетинг. – 1998. – №1.
41. Войтович С.О. Світ соціальних відносин в українській культурі: історико-соціологічне дослідження. – К., 1994.
42. Войтович С.О. Проблема соціальних інститутів в соціології. // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 1999. – №2.
43. Войтович С.О. Соціальні інститути суспільства: рід, влада, власність. – К., 1998.
44. Волович В.І. Соціологія. - Издательство: ЦУЛ. 2009.
45. Волович В.І., Горлач М.І., Кремень В.Г. та ін. Соціологія. Підручник для ВНЗ.- 6-е вид. - К. ЦУЛ, 2009.
46. Волков Ю.Г., Мостовая И.В. Социология: Учебник для ВУЗов /- М.: Гардарики, 2001.
47. Гавриленко І.М. Соціологія освіти: Навчальний посібник. – Запоріжжя, 1998.
48. Геєць В. М. Інституційні перетворення і суспільний розвиток / В. М. Геєць // Економіка і прогнозування. – 2005. – № 2.
49. Герасіна Л.М. Оновлення сучасної вищої школи в контексті глобальних проблем освіти. – Харків, 1994.
50. Гидденс Э. Социальная стратификация. //Социс. – 1992. – №7, 9, 11.
51. Головатый Н.Ф. Социология молодежи: Курс лекций. – К., 1999.
52. Головаха Е.И., Бекешкина И.Э., Небоженко В.С. Демократизация общества и развитие личности. – К., 1991.
53. Головаха Е.И., Панина Н.В. Социальное безумие. История, теория и современная практика. – К., 1994.

54. Головенько В.А., Корнієвський О.А. Український молодіжний рух: історія та сьогодення. – К., 1999.
55. Голофаст Валерий. Социология семьи. Статьи разных лет. Серия: Российская социология. – С.-Пб. Алетейя. 2006.
56. Городяненко В.Г., Гілюн О.В., Демічева А.В., Легеза С.В., Липовська Н.А. Соціологія: підруч. – К. : Академія, 2008.
57. Городяненко В.Г. Социология: источниковедение и историография знания. Учеб.пособие / В.Г. Городяненко. – Д:ДНУ. – 2003.
58. Готлиб А.С. Введение в социологическое исследование: качественный и количественный подходы. Методология. Исследовательские практики / – Учебное пособие. 2-е изд., перераб. -М: Изд-во МПСИ, 2005.
59. Грейсон Дж., О'Делл К. Американский менеджмент на пороге XXI века. – М., 1991.
60. Давыдов Ю.К. История теоретической социологии. Введение. //Социс. – 1993. – №5.
61. Давыдюк Г.П. Социологические законы. //Социс. – 2001. – №6.
62. Диалектика. Творчество. Гуманизм. – С.-Пб., 2005.
63. Донченко Е.А., Злобина Е.Г., Тихонович В.А. Наш деловой человек. – К., 1995.
64. Динамика социальной структуры и трансформация общественного сознания («Круглый стол»). //Социс. – 1998. – №12.
65. Діти, жінки та сім'я в Україні: Стат. зб. Держкомстату України. - К., 2000.
66. Добренев В.И., Кравченко А.И. Фундаментальная социология: В 15 т. – М. : ИНФРА-М, 2003.
67. Дорин А.В. Экономическая социология. – Мн., 1997.
68. Дюркгейм Е. Соціологія і соціальні науки. //Філософська і соціологічна думка. – 1992. – №5.
69. Дюркгейм Э. Социология. Ее предмет, метод и назначение. - Издательство: Директмедиа Паблицинг, 2007.
70. Дюркгейм Э. «Ценностные» и «реальные» суждения. //Социс. – 1991. – №2.
71. Горожанкина М. Е. Экономический институт в контексте теории социального капитала / М. Е. Горожанкина // Научные труды ДоНТУ. Серия: Экономика. – 2004. – Вып. 70.
72. Грішнова О. А. Економіка праці та соціально-трудові відносини : підруч. / О. А. Грішнова. – К. : Знання, 2004.
73. Давиденко В. Імперативи формування і розвитку інституту соціального діалогу / В. Давиденко // Політичний менеджмент. – 2005. – № 6 (15).
74. Дворецька Г. В. Соціологія праці: Навч. посібник. - К., 2001.
75. Діти, жінки та сім'я в Україні: стат. зб. / Держ ком. стат. України. — К. : Держкомстат України, 2006.
76. Ерасов Б.С. Социальная культурология: Учебник для студентов высших уч. Заведений. – М., 2000.

77. Жизненный путь личности. /Под ред. Л.В. Сохаль. – К., 1987.
78. “Журавлина” книга (тернопільська українська західна діаспора): Наук. вид. Тернопільського обласного краєзнавчого музею і ТАНГ / Укладачі: Х. Мельничук, Б. Мельничук, Н. Совінська. – Тернопіль: Екон. думка, 2001.
79. Зайцева Л. Тенденції соціального розвитку регіонів України / Л. Зайцева, І. Польська // Економіка України. – 2004. – № 5.
80. Заславская Т.И. Роль социологии в ускорении и развитии советского общества. //Социс. – 1987. – №2.
81. Захарченко М.В., Погорілий О.І. Історія соціології (від античності до початку ХХ ст.). – К., 1993.
82. Здіарук С.І., Парахонський В.О., Валевський О.Л. Стратегічні аспекти національно-культурної політики України. – К., 1995.
83. Злобіна О., Тихонович В. Суспільна криза і життєві стратегії особистості. – К., 2001.
84. Злобіна О.Г. Особистість як суб’єкт соціальних змін / НАН України. Ін-т соціол. – К.: Ін-т соціол. НАН України, 2004.
85. Злобіна О.Г. Українська молодь: на перетині реалій і сподівань // Соціальні виміри суспільства: Збірка наук. робіт аспірантів / НАН України. Ін-т соціології. – К., 2003. – Вип. 6.
86. Здравомыслов А.Г. Потребности. Интересы. Ценности. – М., 1986.
87. Ионин Л. Г. Социология культуры: Учеб. пособ.: Изд. 3-е, доп. — М.: Логос, 2000.
88. История социологии в Западной Европе и США: Учебник для вузов /Отв. ред. Г.В.Осипов- М.: Норма-Инфра, 2001.
89. Історія української культури. – М., 1994.
90. Каблуков В.А. Проблемы студентских семей. – К., 1989.
91. Как провести социологическое исследование. – М., 1990.
92. Калинин Ю.С., Колобов О.А., Устинкин С.В. Сравнительная политология: История, теория, методология конституционных основ общества и государства: Учебное пособие. Н.-Новгород, 2001.
93. Капитонов Э.А. Социология XX века. – Ростов-на-Дону, 1996.
94. Карлін М. І. Проблеми і перспективи здійснення соціальної політики в країнах ЄС: уроки для України / М. І. Карлін // Демографія та соціальна економіка. – 2005. – № 1.
95. Карлсон Аллан. Общество – Семья – Личность: Социальный кризис Америки. Альтернативный социологический подход // Перевод с англ. под ред. проф. А.И.Антонова. – М.: 2003.
96. Коган Л.Н. Социология культуры. – Екатеринбург, 1992.
97. Коган Л.Н. Цель и смысл жизни человека. – М., 1984.
98. Коган Л.Н. Человек и его судьба. – М., 1988.
99. Комаров М.С. Размышление о предмете и перспективах социологии. //Социс. – 1990. – №11.
100. Комарова А.І. Результати соціологічного дослідження „Сучасна сім’я, проблеми, перспективи розвитку”. – К., 1994.

101. Комарова А.И. Личность как субъект и объект социального развития. //Социально-политические науки. – 1992. – №4 – 5.
102. Коайн П. Справочное пособие по конструированию тестов. – К., 1994.
103. Коллинз Р. Социология: наука или антинаука? //Теория общества /Под ред. А. Филиппова. – М., 1999.
104. Кон И.С. В поисках себя: Личность и её самопознание. – М., 1984.
105. Кон И.С. Социология личности. – М., 1967.
106. Костин В.А., Костина Н.Б. К вопросу об определении понятия «социальная организация». //Социс. – 2001. – №10.
107. Кравченко В.В. Введение в социологию. – М.: ЮНИТИ, 2002.
108. Кравченко, А.И. Общая социология: Учебное пособие для ВУЗов / - М.: ЮНИТА-ДАНА, 2001.
109. Краснодомська З. Родина в дзеркалі цифр і фактів. //Уряд. кур'єр. – 1994. – №74.
110. Кребер А., Клакхон К. Культура. Критический анализ концепций и дефиниций. – М., 1992.
111. Культурне відродження в Україні: історія і сучасність. – Тернопіль, 1993.
112. Культурология XX век: Антология. //Философия и социология культуры. – М., 1994.
113. Курило І. О. Соціально-економічна структура населення: еволюція, сучасність, трансформації. – К.: ДУ «Інститут економіки та прогнозування» НАН України, 2006.
114. Кутуєв П.В. Концепції розвитку та модернізації: еволюція дослідницьких програм соціологічного дискурсу. – К.: Сталь, 2005.
115. Куценко О.Д. Общество неравных. Классовый анализ неравенства. – Харьков, 2000.
116. Лановик Б., Совінська Н. Міграція населення. // Економічна енциклопедія: У 3-х т. Т. 2 / Відп. ред.: С. Мочерний – К.: Академія, 2001.
117. Левашов, В.К. Общество и глобализация // Социол.исслед. – 2005. - №4.
118. Левин Б.М., Петрович Н.В. Экономическая функция семьи. – М., 1984.
119. Левчук Н.М. Нерівність доступу до освіти в Україні: соціальні детермінанти та наслідки //Демографія та соціальна економіка. – 2005. – №2.
120. Леонтьев А.Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М., 1977.
121. Леонтьєва Л. Є. Традиції закладено - пошук триває (до 15-річчя Державного інституту проблем сім'ї та молоді) // Український соціум. – 2006.
122. Лібанова Е.М., Макарова О.В., Пирожков С.І., Власенко Н.С., Позняк О.В., Стельмах Л.М., Швидка Г.Ю. Комплексний демографічний прогноз України на період до 2050 року. – К.: Український центр соціальних реформ, – 2007.
123. Лукашевич Н.П. Основы социологии труда: Конспект лекций для менеджеров. – К., 1994.

124. Лукашевич М.П. Соціологія праці: Підручник. – К.:Либідь, 2004.
125. Лукашевич М. П., Туленков М. В. Спеціальні та галузеві соціологічні теорії. - К., 2004.
126. Макеев С. Классовый анализ в современной социологии. //Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2001.
127. Малиш Л.О. Освітній рівень української молоді крізь призму вимог ринку праці // Наукові записки. Т. 96 : Соціологічні науки /Нац. ун-т "Києво-Могилянська академія" . – К. : АГРАР МЕДІА ГРУП, 2009.
128. Мартынюк И.О. Жизненные цели личности: понятие, структура, механизм формирования. –Киев, 1990.
129. Мартынюк И.О. Проблемы жизненного самоопределения молодежи. Опыт прикладного исследования. – М., 1993.
130. Мартынюк І.О., Соболева Н.І. Люди і ролі. – К., 1993.
131. Мацковский М.С. Социология семьи: проблемы, теории, методологии и методики. – М., 1989.
132. Манхейм Карл. Избранное: Социология культуры. Серия: Книга света. - М., С.-Пб. Университетская книга., 2000.
133. Мертон Р. Социальная теория и социальная структура. – К., 1996.
134. Михайлова Т.М. Социология культуры. – М.. 1999.
135. Михайлова Т.М. Труд: опыт социально-философского изучения. – М., 1999.
136. Мінцберг, Г. Зліт і падіння стратегічного планування /Г.Мінцберг. – К. : Вид-во Олексія Капусти, 2008.
137. Молодая семья. – К., 1991.
138. Молода сім'я в Україні: проблеми становлення та розвитку. Тематична державна доповідь про становище сімей в Україні за підсумками 2002 року.– К.: Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2003.
139. Молоде покоління нової України: Ескіз соціального портрету. – К., 1995.
140. Молодь України у дзеркалі соціології (За ред. О. Балакіревої і О. Яременка). – К., 2001.
141. Моль Абраам. Социодинамика культуры. Перевод с французского. Предисл. Б.В Бирюкова.- М., КомКнига, 2005.
142. Навроцький О.І. Вища школа України в умовах трансформації суспільства. – Харків, 2000.
143. Наказ Президента України "Про розвиток соціологічної науки в Україні". № 275/2001 від 25 квітня 2001 року
144. Нейл Смейзер. Социология. - М.: Феникс, 2004.
145. Нечаев В.Я. Социология образования. – М., 1992.
146. Новіков В.М. Політика розвитку соціальної інфраструктури: підсумки та проблеми // Демографія та соціальна економіка. – 2005. – №1.
147. Общество и его социологическое исследование. //Социология. Учебное пособие. Под общ. ред. Э.В. Тадевоеяна. – М., 1999.
148. Олейник А.Н. Механизм возникновения новых институциональных структур в переходный период. //Социс. – 1994. – №2.

149. Онікієнко В.В. Молодь на ринку праці України // Зайнятість та ринок праці. – 2004. – Вип.19.
150. Организации третьего сектора и социальное развитие / Под общей редакцией Д. Бабаджановой, М., Spectrum, 2004.
151. Орлов В.И., Карпучин Н.В. Культура и отчуждение. //Социс. – 1990. – №8.
152. Осовський В. Соціальна організація та соціальна інституція. //Соціологія: теорія, метод, маркетинг. – 1998. – №3.
153. Осовський В.Л. Соціологія громадської думки: Навч. посіб. для студ. вузів. – К.: ПЦ «Фоліант»; Вид. дім «Стилос», 2005.
154. Павленко Ю. Підсумки цивілізаційного розвитку людства. //Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2000. – №4.
155. Павліченко П.П., Литвиненко Д.А. Соціологія. Навч. посібник. – К., 2002
156. Паніна Н.В. Технологія соціологічного дослідження. – К., 1996.
157. Павловський В.В. Социология молодежи и ювенология.//Социс.– 1999.–№5.
158. Паніотто В.І., Максименко В.С., Харченко Н.М. Статистичний аналіз соціологічних даних. – К.: Вид. дім «КМ Академія», 2004.
159. Піча В.М. Соціологія сім'ї. Матеріали до лекцій з курсу „Соціологія”. – Львів, 1995.
160. Пилипенко В. Є., Вишняк О. І., Куценко О. Д. Спеціальні та галузеві соціології: Навч. посіб. – К.: Каравела, 2003.
161. Подольская Е.А. Социология: Учеб.пособие для студентов высших учебных заведений. – Харьков: Изд-во НФаУ: Золотые страницы, 2004.
162. Подольська Т.В., Подольська Є.А. Соціологія: 100 питань - 100 відповідей. Издательство: Інкос. - 2009.
163. Победа Н.А. Социология культуры. – Одесса, 1997.
164. Попович М. Нарис історії культури України. – К., 1998.
165. Примут, М.В. Загальна соціологія: Навч.посібник / М.В. Примут. – К.: ВД «Професіонал». – 2004.
166. Пшеничнюк О.В., Романовська О.В. Соціологія: Посібник для підготовки до іспитів. – К., 2002.
167. Рабочая книга социолога. – М., 1985.
168. Радаев В.В., Шкаратан О.И. Социальная стратификация. Учебное пособие. – М., 1996.
169. Ребенок и общество. Учебное пособие для студентов высших учебных заведений, обучающихся по психологическим и педагогическим специальностям. - Москва: Издательский центр "Академия", 2003.
170. Ромашов О.В. Социология труда: Учебное пособие. – М., 1999.
171. Ручка А.О., Танчер В.В. Курс історії теоретичної соціології. – К., 1995.
172. Саймон Б. Общество и образование. /Пер. с англ. – М., 1989.
173. Сірій Є.В. Соціологія: загальна теорія, історія розвитку, спеціальні та галузеві теорії / Навч.посіб / – К. АТІКА. – 2004.

174. Сидоренко О.Л. Приватна вища освіта: шляхи України у світовому вимірі. – Харків, 2000.
175. Симончук Е.В. Средний класс: люди и статусы. – К., 2003.
176. Слободчиков И. М. Переживание одиночества в рамках формирования «Я-концепции» подросткового возраста. (фрагмент) // Психологическая наука и образование. — 2005. — № 1.
177. Совінська Н. В. До історії української еміграції європейського спрямування та її роль у розвитку національно-культурних та економічних відносин на зламі XIX – XX ст. // Наукові записки ТДПУ ім. В. Гнатюка. Серія: історія. – Тернопіль. – 2001. – Вип. 12.
178. Современная американская социология. – М., 1994.
179. Современная западная социология. – М., 1990.
180. Соціальні уявлення молоді: особливості та шляхи формування : Колективна монографія / За ред. І.В. Жадан. – К. : Педагогічна думка, 2007.
181. Соціологічна думка України: Навч. посібник (М.В. Захарченко, В.Ф. Бурлачук). – К., 1996.
182. Соціологія. Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. В.Г.Городяненка. - К.: ВЦ “Академія”, 2006.
183. Соціологія: Навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / А. Ю. Брегеда, А. П. Бовтрук, Г. В. Дворецька та ін. — К.: КНЕУ, 1999.
184. Соціологічна теорія: традиції та сучасність: Навчальний посібник / За ред. А.Ручки. – К., 2007.
185. Соціологічна енциклопедія/ Укладач В.Г. Городяненко. – К.: Академвидав. – 2008.
186. Социология семьи. Под ред. А.И.Антонова. – М.: ИНФРА-М, 2005.
187. Соціологічна енциклопедія / Укладач В.Г. Городяненко. – К.: Академвидав. – 2008.
188. Соціологія XIX – початку XX століття. Хрестоматія. Укладачі В.Г.Городяненко, О.В.Гилюн / – Д.: Вид-во ДНУ, 2008.
189. Соціологія: Курс лекцій. Навч. посібник для студентів./ за ред. В.М. Пічі – Львів, 2002
190. Соціологія: терміни, поняття, персоналії. Навчальний словник-довідник / За заг. ред. В.М. Пічі. К. ; Львів, 2002.
191. Социальная политика: Реалии XXI века. Выпуск 1. GP1/2003/04/ Независимый институт социальной политики. – М.: ”СИГНАЛЬ”, 2003.
192. Социальные институты. //Фролов С.С. Социология: учебник для высших учебных заведений. – 2-е изд. – М., 1996.
193. Социальная стратификация. Общая социология: учебное пособие. Под общ. ред. проф. А.Г. Эфендиева. – М., 2000.
194. Социологическая информация в ЭВМ: сбор, хранение, контроль, редактирование. – Л., 1983.
195. Социологическая энциклопедия: в 2-х томах / Рук. науч. Проекта Г.Ю.Семигин; Гл.ред. В.Н. Иванов. – М.: Мысль. – 2003.
196. Социология культуры: Методология и методика социологического исследования. – М., 1988.

197. Социология молодёжи: Учебник/Под ред. В.Т. Лисовского. – СПб, 1996.
198. Социология молодёжи. Частично аннотированный библиографический указатель литературы за 1980 – 2000 годы. /Отв. ред. В.Г. Городяненко. – Днепропетровск: ДНУ, 2001.
199. Социология: наука об обществе. Под ред. проф. Андрущенко. – Харьков, 2002.
200. Социология. Социология труда и управления: Конспект курса лекций под ред. д. филос. н. В.А. Полторака. – Днепропетровск., 1997.
201. Социологи Украины и России. Библиографический справочник. – Киев, 2004.
202. Спеціальні і галузеві соціології /За ред. В. Є. Пилипенка. - К., 2003.
27. Экономическая социология /Под ред.. В. Е. Пилипенко. - К., 2002.
203. Станкевич Л.П. Проблемы ценности личности. – М., 1987.
204. Становище багатодітних сімей в Україні: Державна доповідь про становище сімей в Україні (за підсумками 2006 року) / М-во у справах сім'ї та молоді; Державний ін-т розвитку сім'ї та молоді; Керівники авт. Колективу: Л. Є. Смола, Є. М. Луценко. – Харків: Фоліо, 2007.
205. Становище дітей в Україні за підсумками 2004р. – К.: Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2005.
206. Стасюк В. Пріоритет культурної політики держави. //Українська культура. – 2002. – №2.
207. Суспільство як соціальна система // Соціологія : Підручник для студентів вищих навчальних закладів / За ред. В.Г. Городяненка. - К.: ВЦ "Академія", - 2006.
208. Терещенко В.І. Організація і управління. Досвід США. – К., 1990.
209. Формування сексуальної культури молоді / Під ред. Яременко О.О. – К.: Держ. інститут проблем сім'ї та молоді УІСД, 2004.
210. Фромм Э. Анатомия человеческой деструктивности. – М., 1994.
211. Харниш, С.И. Социология мира и мыса доброй надежды /С.И. Харниш // Социол. исслед. - 2007. - №8.
212. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций. //Полис. – 1994. – №1.
213. Хутка С.В. Крос-секційний вимір зв'язку соціальної адаптованості особистості та позиції в соціально-стратифікаційній структурі за умов радикальних суспільних змін в Україні // Наукові записки. Т. 96 : Соціологічні науки / Нац. ун-т "Києво-Могилянська академія". – К.: АГРАР МЕДІА ГРУП, 2009.
214. Хуткий Д.О. Аспекти, критерії і виміри стратифікації сучасних суспільств у процесі міжсуспільного відбору // Наукові записки. Т. 96 : Соціологічні науки / Нац. ун-т "Києво-Могилянська академія". – К.: АГРАР МЕДІА ГРУП, 2009.
215. Шаталова Н.Н. Деформация трудового поведения работника. //Социс. – 2000. – №7.

216. Шерега Ф.Е., Харчева В.Г., Сериков В.В. Социология образования: прикладной аспект. – М., 1997.
217. Штомка П. Понятие социальной структуры: попытка обобщения. //Социс. – 2001. – №9.
218. Чорноволенко В. Соціологія як суспільна та гуманітарна наука. //Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 1998. – №1 – 2.
219. Уайт Л.А. Наука о культуре. //Антопология исследований культуры. – Т. 1. – СПб., 1997.
220. Українське суспільство на порозі третього тисячоліття. – К., 1999.
221. Чуйко Л.В. Стратегія розвитку сім'ї: концептуальні засади / Формування ринкової економіки: Зб. наук. праць: Спец. вип.: Матеріали Міжнар. науково-практ. конф. «Демократичний розвиток України та пріоритетні завдання демографічної політики». – Т.2. – К.: КНЕУ, 2006.
222. Чурилов М.М. та ін. Соціологія. Навчальний посібник.- 4-е вид. / За ред. Макеєва С.О., Паніна Н.В., Костенко Н.В., Макеєв С.О. Издательство: Знання. 2008.
223. Ядов В.А. Размышления о предмете социологии. //Социс. – 1990. – №2.
224. Ядов В.А. Социологическое исследование: методология, программа, методы. – М., 1987.
225. Ядов В.А. Стратегия социологического исследования: Описание, объяснение, понимание социальной реальности/7-е изд. -М.: Академкнига, Добросвет, 2003.
226. Яременко О.О. Соціальна політика: теоретико-методологічні основи дослідження процесів формування та ефективності реалізації. – К.: Ін-т екон. та прогнозів. НАНУ. – 2006.